

LUNDS
UNIVERSITET

Uppsalatemplet – myt eller verklighet?

En diskursanalys över debatten kring Adam av Bremens tempelskildring

Nell Andersson
Lunds Universitet
Kandidatkurs i Arkeologi
Handledare: Fredrik Ekengren
HT19

Abstract

The aim with this bachelor thesis is to analyse the debate regarding Adam of Bremens depiction of the famous Uppsala-temple within contemporary archaeological research, with the purpose to determine how the scholars have approached the question about the credibility and truth of the depiction. The purpose does also include examining the main viewpoints and their arguments within this debate. The questions that I then ask are as follows; wich arguments are presented as evidence for each viewpoint? And what archaeological and litterary material are presented to support each argument and viewpoint? The method used for achieveing the purpose of this thesis is the three-dimensional model created by Norman Fairclough, wherein one separately analyses the three different levels of discourse. The material used in this analysis is relevant research from modern times addressing the debate round Adam of Bremens depiction, as well as extracts from the *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* itself. Within my analysis I have divided all relevant scholars and their work into three different discourses. Within the first discourse the main attitude towards Adam of Bremens depiction was quite positive. These scholars described the depiction as an authentic and honest source of information, thus letting the debate focus foremost on the appearance of the temple. During the period of the second discourse the views of the depiction are by contrast considerably more critical, wich shows by how these scholars interpret the *Gesta* solely as a literary construction, and also render the "temple" as a church. Finally in the third discourse, scholars view Adam of Bremens work as a useful and rewarding source, as long as it may be interpreted with caution. From my analysis I have concluded that all the available and relevant sources have increased in both amount and variations in correlations witch the growth and development of archaeology as an academic subject. It also seems that a pattern can be seen between the viewpoints and the academic roots of the scholars in question. Regarding how the studied materials have been produced, all scholars within discourses one and three, have produced their texts by source pluralistic means, and have also interpreted previously existing sources with a rather positive approach. The Scholars included in the second discourse have both produced and interpreted sources with quite a critical view. Occurences that might have influenced discourses one and three are mostly related to the discoveries of new archaeological materials. As opposed to the thoughts and ideas of the processual and post-processual archaeology, as well as the critical views of the Weibull-school of thought.

Keywords: Adam of Bremen, The Uppsala temple, Gamla Uppsala, Critical Discourse Analysis

Bild på titelsida: Den första illustrerade tolkningen av Adam av Bremens hednatempel i form av träsnitt, illustrerat av Olaus Magnus år 1555 (Magnus 1555).

Innehållsförteckning

Förord	s. 4
1. Inledning	s. 5
1.1. Bakgrund	s. 5
1.2. Syfte och Frågeställningar	s. 5
1.3. Forskningshistorik	s. 5
1.4. Teori, metod och material	s. 6
2. Analys	s. 7
2.1. Adam av Bremens Uppsalaskildring	s. 8
2.2. Diskurs 1: <i>Romantiseringen av Adam av Bremens tempelskildring</i>	s. 10
2.2.1. Sune Lindqvist	s. 10
2.2.2. Thede Palm och Nils Gellerstedt	s. 12
2.3. Diskurs 2: <i>Adam av Bremens tempelskildring är en litterär konstruktion</i>	s. 13
2.3.1. Harald Wideen	s. 13
2.3.2. Ann-Catrin Bonnier	s. 14
2.3.3. Henrik Janson	s. 14
2.4. Diskurs 3: <i>Gestan är en värdefull källa som bör tolkas med försiktighet</i>	s. 17
2.4.1. Anders Hultgård	s. 17
2.4.2. Ann-Sofie Gräslund	s. 18
2.4.2. Olof Sundqvist	s. 19
3. Diskussion och slutsatser	s. 24
4. Slutord	s. 29
5. Sammanfattning	s. 30
6. Referenslista	s. 32
7. Bilaga 1	s. 36

Förord

När det var tid att välja ett ämne inför denna kandidatuppsats utgick jag främst från mitt stora intresse av den fornnordiska religionen och mytologin. Fast att jag till viss mån visste att det var detta forskningsfält jag ville röra mig inom, var jag samtidigt osäker på hur jag skulle kunna formulera ett genomförbart syfte och frågeställning.

Då jag var väldigt intresserad av detta ämnesområde i sin helhet, utifrån flera olika synvinklar och aspekter, valde jag därmed att leta inspiration både i böckernas värld och på internet. Jag försökte slå fast om jag var mer intresserad av religionspraktiken i sig, eller om det kanske var myterna och gudasagorna jag hade växt upp med som fascinerade mig så. Plötsligt stötte jag på en intressant artikel på Wikipedia, vilken handlade om det mytomspunna hednatemplet i Gamla Uppsala. I denna artikel framgick det bland annat att det under århundraden föregått flera intressanta diskussioner utifrån Adam av Bremens verk, *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, gällande själva tempelbyggnadens placering, dess utseende och den hedniska kult som associeras med denna byggnad. Det framgick även hur somliga forskare genom tiderna tolkat stora delar av Adam av Bremens text bokstavligt, samtidigt som andra påstår att Adam av Bremens tempel endast var en litterär konstruktion.

Efter att ha läst denna artikel, och de olika kontrastfulla hypoteserna bakom denna debatt, kände jag hur min nyfikenhet växte. Vilken sida och vilka argument skulle man lita på? Det var kanske just det faktum, att denna kortfattade redogörelse av debatten, väckte någon slags inre konflikt i mig. Den logiska och mer kritiska sidan av mig kunde inte tänka sig att det fanns särskilt mycket pålitlig fakta i en sådan gammal skriftlig källa, samtidigt som en liten del av mitt fantasifulla jag nästan kunde se det guldklädda templet framför mig. Det var denna inre konflikt som gjorde att jag så gärna ville undersöka debatten själv.

Jag vill även passa på att framföra ett stort tack till min handledare Fredrik Ekengren, för all hjälp och rådgivning jag fått under uppsatsskrivandets gång.

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Adam av Bremens mytomspunna tempelskildring i sitt kända verk, *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* skrivet mellan år 1075 och 1076, är en av de mest klassiska skriftliga källorna vi har att tillgå när det kommer till den förkristna religionen i Skandinavien (Wideen 1951:130f, Bonnier 1991:82, Alkarp 2004:137). Adam av Bremen var en bremensisk domskolemagister, som tog sig till Bremen från Bamberg någon gång runt år 1066 eller 1067. Denna skribent framställs ofta av forskare som en folkloristiskt inriktad etnograf och antropolog. I sin *Gesta* skildrar Magister Adam nordanlanden och folken som levde där. Men den främsta och mest kända skildring i detta verk handlar just om svearnas vantro och det mytomspunna guldbeklädda tempel som var beläget någonstans i Uppsala. Adam av Bremen ville genom sin text påvisa att svenskarna var barbarer och att de behövde konverteras till den kristna tron (Janson 1996:146, 1998:31f, 2000:s.37, Sundqvist 2000:37). Det är främst tempelskildringen som har lyckats fånga både allmänhetens och forskarvärldens intresse, denna skildring har under flera århundraden underhållit arkeologers och historikers fantasier, samt på senare tid även tolkats i den populära TV-serien *Vikings*.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna kandidatuppsats är därmed att undersöka debatten kring Adam av Bremens tempelskildring inom senmodern arkeologisk och religionsarkeologisk forskning för att se hur forskarna över tid har förhållit sig till frågan om skildringens trovärdighet och sanningshalt. Syftet är även att undersöka de huvudsakliga ståndpunkterna och dess argument inom denna debatt.

Jag frågar mig därmed vilka argument som framförs som bevis för respektive synsätt eller diskurs inom denna debatt, samt vilket bevismaterial inom arkeologiska och litterära källor som presenteras för att stödja dessa olika diskursers argument och synsätt.

1.3. Forskningshistorik

Då syftet med denna uppsats är att undersöka tolkningar och argument i den senmoderna forskningen kan det vara intressant att ge en kort bakgrund för hur Adam av Bremens skildring uppfattades och tolkades innan 1900-talets början.

Adam av Bremens tempelskildring hade varit ämne för debatt och tolkning redan sedan den dagen *Gestan* utgavs, men fascinationen inom den svenska forskningen började först ta form under 1600-talet, då Gamla Uppsala kyrka först blev föremål för antikvariska studier i diverse form. Den förste att undersöka denna kyrka antikvariskt var Olof Verelius, som inkluderade två planscher med plan-, fasad- och sektionsritningar av kyrkan i sin utgåva av *Hervararsaga* från 1672 (Lindqvist 1951a:219). Verelius hävdade i detta samband att han hade hittat bevis för att hednatemplet, vars lokalisering under många år tidigare varit debatterad, i själva verket hade legat i det vi idag kallar Gamla Uppsala. Detta påstående stöttades han i av Olof Rudbeck (Lindqvist 1951a:219, Aarbøger 1965:125, Bonnier 2000:41). Rudbeck bidrog även själv med fler och allt mer noggrannare ritningar

av kyrkan i Gamla Uppsala. Dessa ritningar ingick i hans utgåva av *Atlantians atlasblad* som utgavs år 1679. Rudbeck var den första att utföra arkeologiska undersökningar i Gamla Uppsala. Under 1670-talet hittade han bland annat kol, aska och rester av smält guld och silver runt kyrkan. Utifrån dessa utgrävningar, och sitt tidigare granskande av kyrkobyggnaden hävdade Rudbeck i sin *Atlantika* att han hade hittat resterna av Adam av Bremens mytomspunna tempel, vilka skulle utgöras av delar av grundmuren till kyrkans torn (Lindqvist 1951a:219, Aarbøger 1965:125, Bonnier 1991:84, 2000:41). Denna hypotes avvisades däremot under mitten av 1800-talet av Carl Georg Brunius (Bonnier 1991:84), och ämnet togs först upp för diskussion igen under 1920-talet (Aarbøger 1965:127), varefter sanningshalten i skildringen och dess relation till de arkeologiska fynden i Gamla Uppsala kom att diskuteras ända fram till vår tid.

1.4. Teori, metod och material

Som en introduktion till detta avsnitt krävs först och främst en definition av själva teoribegreppet *diskurs*. En diskurs kan definieras som ett sätt att samtala om något; i detta sammanhang definieras *diskurs* som de nedskrivna sammanhang då kunskap produceras och diskuteras (Winther Jörgensen & Philips, 2000).

Den teoretiska och metodiska inspirationen för denna undersökning hämtas ur Norman Faircloughs tappning av den kritiska diskursanalysen. Fairclough själv definierar kritisk diskursanalys som en teorimetod vars syfte är att systematiskt undersöka kopplingen mellan språkbruk och social praktik (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:69,76, Fairclough 2003:191,205).

Enligt Fairclough ska man fokusera på två dimensioner när man utför en diskursanalys. 1. *Den kommunikativa händelsen*, vilket är ett fall av språkbruk som exempelvis en artikel eller en arkeologisk rapport. Samt 2. *diskursordningen*, vilken innebär kombinationen av de diskurstyper som används inom en viss social institution eller en social domän, som exempelvis sjukvården eller en akademisk institution. Dessa diskurstyper består av *diskurser*, som Fairclough definierar som både språkbruk, social praktik, och *genrer*, vilket i sig är ett språkbruk som är kopplat till en specifik social praktik, exempelvis en nyhetsgenre (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:72f, Fairclough 2003:192f,196,205f,208).

Faircloughs tredimensionella modell är ett användbart redskap man kan utnyttja i sin diskursanalys. I denna modell urskiljer han tre nivåer, *diskursiv praktik*, *text* och *social praktik*, vilka man separat kan analysera och analytiskt urskilja. När man analyserar den diskursiva praktiken är man helt enkelt intresserad av hur en text blir producerad av skaparen, och konsumerad eller förstådd av mottagaren. I analysen av texten i sig, gör man snarare en detaljerad utvärdering av dennes egenskaper, och man kan därmed utifrån denna analys kartlägga hur diskurserna förverkligas textuellt, för att utifrån dessa slutligen närma sig sina slutsatser. Efter att man analyserat de två första aspekterna av denna modell, då man undersökt texten som både *text* och *diskursiv praktik*, skall man slutligen relatera dessa analysresultat i förhållande till den bredare *sociala praktik* dessa faktiskt ingår i. Det är just i själva undersökningen av förhållandet mellan diskursiv praktik och social praktik man kan dra sina slutsatser ifrån (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:85,87,90, Fairclough 2003:209f). Det är precis detta som är den centrala idén bakom Faircloughs kritiska diskursanalys, att diskurs är en oerhört viktig del av den sociala praktiken (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:71).

Enligt Fairclough själv krävs det egentligen ett tvärvetenskapligt perspektiv vid utförandet av en diskursanalys, då han menar att endast en textanalys inte är fullt tillräcklig för en komplett kritisk diskursanalys. Detta på grund av att en textanalys själv inte kan lyfta fram de ovannämnda vitala kopplingarna mellan texterna och den sociala praktiken (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:72, Fairclough 2003:201f) Samtidigt framgår det däremot att man nödvändigtvis inte måste använda sig utav alla de forskningsmetoder Fairclough föreslagit, eller att man överhuvudtaget måste använda dessa på exakt samma sätt i sin egen undersökning. Hur man väljer att bruka dessa redskap bottnar sig alltså i sitt eget projekts utformning (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:81).

Därmed vill jag förtydliga att de aspekter av Faircloughs metod som jag kommer att analysera och betona i denna analys är följande; vilka de olika författarna är, och vilka akademiska rötter de har, hur författarna karaktäriserar Adam av Bremen, vilket språkbruk de använder när de producerar sina texter, vilka typer av texter som producerats, och de argumentationskedjor som författarna framför i sina verk samt de handlingar eller händelser som påverkat forskarnas synsätt kring debatten inom de olika diskurserna.

Det material jag kommer använda i denna uppsats är som framgick tidigare, relevant forskning från modern tid. Jag har bland annat sökt fram material genom VITALIS, SAMLA, GOOGLE SCHOLAR, LIBRIS, samt Lunds Universitets Bibliotekskatalog LUBCAT. Utifrån dessa databaser har jag samlat relevant material som behövs för denna undersökning. Jag har sökt material på detta sätt för att få tillgång till så många olika typer av vetenskapliga texter som möjligt, då det är relevant för min forskning att fånga in alla möjliga olika vetenskapliga synsätt inom debatten. Jag har därmed lyckats få tillgång till material i form av allt från tidningsartiklar till doktorsavhandlingar. Med tanke på den strikta tidsram för detta arbete, vill jag därmed lyfta fram mina avgränsningar inom materialet, jag har försökt begränsa mina val av litteratur till i första hand de forskare som framgick som mest prominenta inom de framträdande diskurserna, och sedan i efterhand har jag byggt på referenslistan med ytterligare källor. En ytterligare avgränsning jag har gjort är att jag har främst fokuserat på svenskt källmaterial, och sedan utgått ifrån dessa svenska källor om några andra internationella källor, främst danska eller norska sådana, verkat avgörande för diskussionen. Då dessa övriga skandinaviska källor kom till min vetskap senare än alla de svenska, har jag därmed valt att i första hand hänvisa till dessa genom min valda svenska litteratur. Anledningen till att dessa danska och norska källor dök upp först efter jag hade läst mina andra källor, är troligtvis på grund av att när jag sökt information via de ovan nämnda databaserna, har jag gjort detta med svenska sökord. Det valda forskningsmaterialet kommer jag i denna uppsats därmed att analysera med ett källkritiskt synsätt.

2. Analys

Inom den moderna forskningen skulle man kunna påstå att det i nuläget finns tre utmärkande *diskurser* gällande Adam av Bremen och hans kända tempelskildring. Dessa diskurser kan man dessutom placera i en kronologisk tidslinje och därmed följa de olika argumentkedjornas utveckling. De tre nedanstående diskurserna är en grov indelning över de mest markanta verken och dess författare som under de senaste nittiosex åren deltagit i denna debatt. Då forskare ofta har en tendens att argumentera för sina teorier och hypoteser i diverse olika riktningar, är det främst utifrån dessa forskares huvudsakliga påståenden, argument och synsätt som jag inom denna analys valt att placera dessa inom respektive diskurser.

Som nämndes ovan var det först i början på 1920-talet som man under modern tid åter väckte liv i denna debatt (Aarbøger 1965:127). I denna första diskurs som sträcker sig över 1920- och 1950-talen såg man på Adam av Bremen och hans verk som en tillförlitlig och sanningsenlig källa. Man ansåg då att Adam av Bremens verk var en pålitlig källa eftersom att det som han skrev om faktiskt var samtida med *när* han skrev det. Detta synsätt i kombination med en arkeologisk utgrävning som utfördes under den nuvarande kyrkan i Gamla Uppsala år 1926, resulterade i ett påstående om att man hade hittat resterna av Adam av Bremens hednatempel under stenkyrkan (Lindqvist 1923:92, Palm 1942:10,18, Gellerstedt 1950:196,200f). Inom denna diskurs kunde man även tyda hur det rådande förhållandet forskningen hade till Adam av Bremens *Gesta* under 1600-talet är snarlikt det synsätt man hade under denna tidsperioden. Då man inom denna första diskurs ansåg att Adam av Bremens verk var en sanningsenlig källa (Lindqvist 1923:85, Palm 1942:18, Gellerstedt 1950:194), påstod man även att det faktiskt var just ett *tempel* som en gång hade stått i Gamla Uppsala.

Andra diskursen som uppkom under 1950-talet och sträcker sig till slutet av 1990-talet, såg däremot på Adam av Bremens verk med ett allt mer källkritiskt öga. Man menade nu att eftersom att hela *Gestan* skrevs utifrån ögonvittnesskildringar, då krönikören aldrig själv varit i Skandinavien, måste detta betyda att man bör se hans verk som en litterär konstruktion. Forskarna som ingår i denna diskurs hävdar alltså att Adam av Bremens tempelskildring var en tydligt litterär sammansättning då han tagit inspiration från andra skriftliga källor, som bland annat bibeln och dennes beskrivning av Solomons tempel. Somliga menar även att *Gestan* var resultatet av den samtida kyrkliga konflikten, och att därmed detta verk i själva verket var en missionskampanj. Inom denna diskurs menar man att det ”tempel” som beskrivs i *Gestan*, snarare är en tidig kristen kyrka (Wideen 1951:127f, Aarbøger 1965:119, Bonnier 1991:86f,108, Janson 1996:178, 1998:335, 2000:88, Bonnier 2000:42).

Den tredje och sista diskursen råder från början av 2000-talet till idag. Forskare som ingår i denna diskurs har en annan attityd gentemot Adam av Bremen och hans *Gesta*. Man ser nu detta verk som en källa av användbara verktyg i tolkningen av den fornnordiska religionen, och menar att samtidigt som man bör tolka denna texts detaljer med försiktighet, så kan man i dess helhet finna en värdefull källa som behandlar den förkristna religionen i Skandinavien. Det är även under detta skede som man hävdar att en multifunktionell hallbyggnad gömmer sig bakom Adam av Bremens ”tempel” (Gräslund 1997:106f, 2000:65, Hultgård 1997:11f,18,42f, Sundqvist 2000:38, 2002:120, 2017:163,171,182).

2.1. Adam av Bremens Uppsalaskildring

Innan vi kan ge oss in i denna debatt bör jag först inkludera de avsnitt ur Adam av Bremens *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, vilka de nedanstående forskarna själva utgått från i deras forskning och analyser. I denna analys har jag använt mig utav den första upplagan av den svenska översättningen av Adam av Bremens verk, vilken gavs ut år 1984.

Det var i fjärde boken ur sin *Gesta* som Adam av Bremen beskrev nordanlanden och folket som vistades där. Efter att tidigare beskrivit Danmark nämner författaren nu i kapitel 25;

”Jag skall nu ge en kort beskrivning av sveonernas land eller Sverige.” Han fortsätter med hur det i de östliga ödemarkerna ”finns amazoner, hundhuvuden, cykloper, som har ett enda öga i pannan, vidare de varelser som Solnius kallar himantopoder och som springer på ett ben, vidare de som

tycker om människokött som föda.” Efter denna underliga beskrivning avslutar han detta kapitel med; ”Nu övergår jag till att säga några få ord om sveonernas hednatro.” (Adam av Bremen 1076:221).

Kapitel 26 innehåller följande;

”Detta folk har ett berömt tempel (templum) som kallas Uppsala (Ubsola), beläget inte långt från samhället Sigtuna (Sictona). I detta tempel (triclinium), som är helt och hållet prytt med guld, dyrkar folket bilder av tre gudar. Den mäktigaste av dem, Tor (Thor), har sin tron mitt i salen. På var sin sida om honom sitter Oden (Wodan) och Frej (Fricco). Man säger att de har följande betydelse: Tor, säger man, härskar i luften och råder över åska och blixn, vind och regn, solsken och gröda. Oden, det vill säga raseriet, styr kriget och ger människan kraft att bekämpa sina fiender. Den tredje, Frej, skänker de dödliga fred och njutning. De förser också hans bildstol med en väldig stående manslem. Oden framställer de beväpnad, liksom våra landsmän Mars. Tor däremot med sin spira tycks likna Jupiter. De dyrkar också till gudar upphöjda människor, som de skänker odödlighet till tack för stora bedrifter. I den helige Ansgars levnadsbeskrivning kan man läsa att de gjort så med Kung Erik.”
(Adam av Bremen 1076:224).

Adam av Bremen fortsätter att beskriva denna gudsdyrkan i kapitel 27:

”De har tilldelat alla sina gudar präster, som frambär folkets blot. Om en farsot eller hungersnöd hotar, offrar man till Tors bildstol, om ett krig förestår, till Oden, om ett bröllop skall firas, till Frej. Vart nionde år brukar man dessutom i Uppsala fira en gemensam fest med deltagande av folk från alla sveonernas landskap. Ingen har lov att utebli från denna fest. Kungar och folkstammar, alla och envar sänder sina gåvor till Uppsala, och de som redan har antagit kristendomen måste köpa sig fria från deltagande i dessa ceremonier, något som är grymmare än varje annat straff. Offerriten tillgår på följande sätt: av varje levande varelse av manligt kön offras nio stycken, med vilkas blod man brukar blidka gudarna. Kropparna hängs upp i en helig lund nära templet. Denna lund hålles så helig av hedningarna, att varje träd anses ha en gudomlig kraft som följd av de offerade kropparnas död och förruttnelse. Där hänger också hundar och hästar jämte människor, och en av de kristna har berättat för mig att han har sett sjuttiofyra kroppar hänga där om varandra. För övrigt sjunger man, som vanligt är vid dylika offerhögtider, mångfaldiga sånger, som är oanständiga och därför bäst bör förtigas.”
(Adam av Bremen 1076:224).

I kapitel 30 berättar krönikören om hur;

”Adalvard kom alltså till Sverige glödande av iver att predika evangelium, och på kort tid omvände han alla invånare i Sigtuna och dess omnejd till kristendomen. Han avtalade också med den högvördige biskop Egino i Skåne att de gemensamt skulle besöka det bekanta hednatemplet som kallas Uppsala för att pröva om de där kunde bringa Kristus någon frukt av sin möda. De var villiga att med glädje utstå all slags pina, om blott det hus nedrevs, som är centrum för den vilda vantron. När detta nedbrutits eller ännu hellre nedbränts, skulle nämligen följden bli att hela befolkningen omvände sig.”

Slutligen avslutar Adam av Bremen detta kapitel med ”Dessa upplysningar om sveonernas land och dess religiösa seder må räcka.”
(Adam av Bremen 1076:228f).

Ytterligare detaljerade beskrivningar av hednatemplet kan vi hitta i de skolier författaren nedtecknat i marginalerna av hans verk efter att detta varit avslutat. Skolier är en slags anteckningar som lagts till efter att verket skrivits färdigt.

Skolie nummer 138 lyder:

”Nära detta tempel står ett mäktigt träd, som sträcker ut sina grenar vitt och brett och som alltid är grönt, både vinter och sommar. Ingen vet av vilken art det är. Det finns också en källa, vid vilken hedningarna brukar offra och i vilken man brukar kasta ned en levande människa, om denna inte återfinns, går folkets önskan i uppfyllelse”
(Adam av Bremen 1076:252).

Skolie nummer 139:

”En guldkedja omger templet. Den hänger över husets tak och strålar mot de ankommande på långt håll, därför att själva tempelområdet, beläget på slät mark, har berg placerade omkring sig liksom en teater”
(Adam av Bremen 1076:252).

Skolie nummer 141:

”I nio dagar firades festmåltider och dylika offerhögtider. Varje dag offerar de en människa jämte djur dessutom, så att det på nio dagar blir sjuttiofva levande varelser som offeras. Detta offer äger rum vid vintersolståndet.”
(Adam av Bremen 1076:253).

2.2. Diskurs 1: *Romantiseringen av Adam av Bremens tempelskildring*

2.2.1. Sune Lindqvist

Arkeologen och professorn Sune Lindqvist är den forskare som främst förespråkar de tankesätt som genomsyrar den första diskursen i denna analys. Det var först år 1923 som professor Lindqvist vid Uppsala Universitet bidrog till den moderna debatten gällande den tyske krönikörens kända tempelskildring. Detta år publicerades en artikel med det passande namnet *Hednatemplet i Uppsala* i antikvariska tidskriften *Fornvännen*. I denna tidskrift beskriver Lindqvist Adam av Bremens verk *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* som en utförlig geografisk beskrivning av ”nordanlanden”. Lindqvist poängterar att ”denna framställning till viss del vilar på äldre författare, till avsevärd del även på av honom själv samlade muntliga utsagor.” (Lindqvist 1923:85,88) Ett av dessa vittnen skulle bland annat vara den dåvarande danska kungen Sven Estridson. Men fortsättningsvis påpekar även professorn: ”Men dessa förhållandevis goda uppgifter följas lika omedelbart som liknande nyss av gammalt värdelöst prat om amazoner, cynocephaler och cykloper.” (Lindqvist 1923:85) Lindqvist hänvisar därefter till ett efterföljande stycke i Adam av

Bremens verk som beskriver den kända skildringen av templet *Ubsola* och det som domskolemagistern kallar svearnas ”vantro” (Lindqvist 1923:85).

Lindqvist redogör därmed kort för Adam av Bremens Uppsalaskildring, vilken inkluderar både beskrivningen av templet i sig samt den kult som denna byggnad associeras med (Lindqvist 1923:86f). Lindqvist menar att det är högst uppenbart hur Adam av Bremens beskrivning av templet och de gudar som blickas däri, hade präglats av Rimberts nästan tvåhundra år äldre krönika. Inte nog med detta hävdade han även hur Adam av Bremen hade applicerat sin personliga stämpel på de uppgifter han haft tillgång till, däribland de vittnesmål från hans sagesmän. Lindqvist påstår därmed att de uppgifter Adam av Bremen återger gällande de människooffer som tog plats vid jämna mellanrum vid Uppsalatemplet mest troligt inte var överdrivna, då han hänvisar till hur de människor som redan konverterat till kristendomen var tvungna att ”friköpa sig” från de hedniska högtiderna, vilket i sig bör tyda på en viss spänd stämning mellan kristna och hedningar, menar Lindqvist (Lindqvist 1923:88).

Lindqvist spenderar därefter resterande sidor i denna artikel genom att diskutera och argumentera för sin tolkning av hur Adam av Bremens tempel troligen hade sett ut. Adam av Bremen beskriver bland annat i sin tempelskildring hur templets takås kläddes med en glimrande kedja av guld (se uppsatsens titelsida för Olaus Magnus tolkning av hednatemplet från 1555). Lindqvist påpekar hur detta ögonvittne, som för Adam av Bremen beskriver templet, säger att ”templet på långt håll glimrar”, vilket får Lindqvist att hävda att detta ögonvittne endast sett templet på långt avstånd, och därmed bör denna gyllene kedja med största sannolikhet vara en gyllene takkam, dekorerad med djurhuvudornament, likt sådana som prydde de norska stavkyrkorna (Lindqvist 1923:92f,95f,97,115, 1951b:94). En slutgiltig detalj som ej bör bortses ifrån ur Lindqvists slutdiskussion i denna artikel, är det faktum att han påstår att det trots allt inte är helt uteslutet att templet i Uppsala haft formen av en hallbyggnad, då denna byggnad i Adam av Bremens beskrivning även kallats *triclinium* (Lindqvist 1923:113).

Än mer engagerad blev professor Lindqvist när han i samband med restaureringen av Gamla Uppsala kyrka fick möjligheten att utföra en arkeologisk undersökning under den medeltida kyrkans golv. Vid denna utgrävning fann Lindqvist en del olika kulturlager bestående av tre lager lera. I det yngsta av dessa kulturlager fann man ett fåtal ”hopsjunkna” kristna gravar, och i det äldsta lerlagret hittade man spår efter en bosättningsplats. Men i det mellersta lagret hittade Lindqvist det mest spektakulära av alla fynd, bestående av sexton stolphål. Det var nu tre år efter att professorn hade gjort sin debut inom debatten kring Adam av Bremens tempelskildring, som han kunde påstå att han funnit spåren efter detta berömda tempel. Det var utifrån dessa stolphål och den kända tempelskildringen som Lindqvist, samt framtida forskare, utformade flertalet rekonstruktioner över hednatemplet (Wideen 1951:129, Aarbøger 1965:130f, Bonnier 1991:85, 2000:42). Den första rekonstruktionen Lindqvist själv bidrog med, var en stor kvadratisk byggnad med ett förhöjt kvadratisk mittparti med en total storlek på 550 kvadratmeter (Gräslund 1997:104).

Sorgligt nog publicerade Lindqvist aldrig någon arkeologisk rapport över de fynd som gjordes under Gamla Uppsala kyrka. Han redogjorde enbart kort över dessa i form av ritningar och korta populärvetenskapliga texter och artiklar i tidskrifterna *Fornvännen* och *TOR*. Det är därmed utifrån dessa texter samt de rekonstruktioner Lindqvist gjorde som forskare senare har fått utgå ifrån för att dra sina slutsatser (Aarbøger 1965:129, Bonnier 1991:85).

2.2.2. Thede Palm och Nils Gellerstedt

Religionshistorikern Thede Palm från Uppsala universitet och stadsplaneraren Nils Gellerstedt från Stockholms Universitet gav sig även in i debatten några årtionden efter Lindqvist. Och Likt Lindqvist menade dessa författare att Adam av Bremens text bestod av faktiska belägg för ett tempel i Uppsala, men att dessa uppgifter kanske var missuppfattade och felbedömda. De menar även att Adam av Bremens verk är den enda källan av avgörande vikt som behandlar Uppsalaskildringen (Palm 1942:15,18, Gellerstedt 1950:194). Gellerstedt publicerade även han en del artiklar i *Fornvännen*. I artikeln från 1950 bidrar han själv med rekonstrueringsförslag utifrån Lindqvists stolphål (Gellerstedt 1950:198). I denna artikel framgår det att efter en noggrannare granskning av Lindqvists stolphål, menade Gellerstedt att Uppsalatemplet i själva verket var omringat av en inhägnad, samt att själva templet var mycket mindre i storlek i jämförelse med Lindqvists förslag. Gellerstedts tempelrekonstruktion hade ett yttermått som visade en bredd på 9,6 meter och en längd på 17,5 meter, vilket resulterade i en storlek på 168 kvadratmeter, det vill säga blott en tredjedel av Lindqvists 550 kvadratmeter. En ytterligare intressant skillnad från Lindqvists rekonstruktion var hur Gellerstedt påstod att templet inte hade en kvadratisk form, utan i själva verket hade en avlång form (Gellerstedt 1950:208f) Detta leder direkt tankarna till de hallbyggnader som var i bruk under vikingatiden.

I artikeln från 1952 påpekar Gellerstedt den likhet mellan Uppsalatemplet och Arkonatemplet i Rügen. Han hänvisar till hur man efter nyligen utförda utgrävningar av Arkona, tydligt kan se likheter mellan de båda templens planritningar, vilket Gellerstedt menar ger ett kraftigt stöd åt stolphålen i Gamla Uppsala. Gellerstedt hävdar att Arkonatemplet skulle kunna varit besläktat med det berömda Ubsolatemplet eller möjligtvis haft det som inspirationskälla (Gellerstedt 1952:38). Han fortsätter detta argument genom att hänvisa till Anders Bugges avhandling, där Bugge tänker sig att Uppsalatemplet möjligen skulle kunna representera en typ. Detta påstående stödjer han genom att hänvisa till en uppgift från Thietmar av Merseburgs krönika, som hävdar att det under början av 1000-talet i Lejre, den viktigaste platsen i Danmark under denna tid, föregått ett stort blot vart nionde år, precis som det enligt Adam av Bremen skulle ha inträffat i *Ubsola* (Gellerstedt 1952:44). Gellerstedt hänvisar själv till en annan skriftlig källa som han påstår innehåller den enda beskrivning av en hallbyggnad från folkvandringstiden. Denna källa, *Beowulfskvädet* från början av 700-talet (datering enligt Gellerstedt) berättas det om hallen Hjort, vilken danernas konung Hrothgar (Hrothgar) uppfört under 500-talet. Denna byggnad var både en hallbyggnad och ett mjödhus (Gellerstedt 1952:54). Beskrivningen följer:

”Ståtlig och guldglänsande reste denne sig hög och vid mellan hornen. Dess glans lyste över många länder. Invändigt var den uppförd på syllar med fasta guldsmyckade mjödbänkar, taket var guldsmyckat och guldskimrande bonader med underbara scener sken längs väggarna.”
(Gellerstedt 1952:54).

Denna beskrivning, menar Gellerstedt, för utan tvekan tankarna till Adam av Bremens beskrivning av det gyllene Ubsolatemplet (Gellerstedt 1952:54f).

Utifrån detta kan vi därmed konstatera hur det för Lindqvist, Palm och Gellerstedt var en självklarhet att Adam av Bremens verk var en källa att till största delen tolka som sanningsenlig, då denne bestod av samtida ögonvittnesutsagor av det som Adam av Bremen beskrev i sin text (Lindqvist 1923:85, Palm 1942:15,18, Gellerstedt 1950:194). Därmed framgår det även hur debatten kring tempelskildringen i detta skede snarare behandlade templets utseende än dess

verkliga existens. Det är även tydligt hur forskarna inom denna diskurs tolkar de arkeologiska beläggen utifrån Adam av Bremens text, som ett slags manus, och att man utifrån detta liknar det arkeologiska materialet från Gamla Uppsala med material från andra platser, som exempelvis Arkona på Rügen, och att man därmed skapar en föreställning av templet, som till stora delar stämmer överens med den skriftliga källan.

2.3. Diskurs 2: *Adam av Bremens tempelskildring är en litterär konstruktion*

2.3.1. Harald Wideen

Denna diskurs spänner över perioden mellan 1950-talet till sekelskiftet, och inleds kronologiskt med den första riktiga kritiken mot främst Sune Lindqvist och hans tolkning av Adam av Bremens tempelskildring, inte enbart av tolkningen av templets utseende, utan snarare dess existens. År 1951 publicerades en artikel i *Fornvännen* av antikvariern och arkeologen Harald Wideen vid Göteborgs Universitet, i denna artikel framgår författarens tankar gällande hur man ej bör lägga för mycket vikt vid uppgifter från gamla skribenter så som Adam av Bremen, då sådana texter i bästa fall bör beskrivas som ”sanningsmöjligheter uppblandade med uppenbara orimligheter” (Wideen 1951:127). Wideen tycker bland annat att det är förvånande att man i första taget lagt ner tid åt dessa spekulationer kring Adam av Bremens text, då uppgifterna kring själva tempelbyggnaden är tydligt litterära. Wideen menar att Adam av Bremens beskrivning av ett förgyllt tempel klätt i guldkedjor dragit inspiration ur bibelns mest förnämsta tempelskildring av Solomons tempel (Wideen 1951:127f, Aarbøger 1965:119, Alkarp 1997:157).

”Och Solomon överdrog det inre av huset med fint guld. Och med kedjor av guld slängde han för koret; och jämväl detta överdrog han med guld”
(Wideen 1951:128).

Wideen kommenterar här Lindqvists tolkning om att dessa gyllene kedjor skulle vara en takkam med att denna tolkning är ”något man kan uppskatta, men aldrig riktigt tro på” (Wideen 1951:129).

Wideen fortsätter att kommentera nu hela tjugosex år efter Lindqvists arkeologiska utgrävningar under Gamla Uppsala kyrka, att än har det inte skrivits någon rapport över denna undersökning, och påstår därmed att alla allvarliga ställningstaganden i debatten bör uteslutas tills dess att en redogörelse över fynden gjorts tillgänglig (Wideen 1951:129). I förhållande till de stolphål som Lindqvist funnit under Gamla Uppsala kyrka, hänvisar Wideen till andra fynd av stavkyrkokostorpar från romanska kyrkor som hittats i Sverige, och ifrågasätter därmed varför stolphålen under Gamla Uppsala kyrka skulle vara något annat än rester efter en stavkyrka. Detta påstående menar Wideen stöds av de kristna gravar som återfanns av Lindqvist under samma undersökning då stolphålen hittades (Wideen 1951:130, Aarbøger 1965:135f, Alkarp & Price 2005:263).

Det bör även här i detta sammanhang nämnas att Sune Lindqvist någon gång under 50- och 60-talen ändrade sin uppfattning om de stolphål han hade hittat under Gamla Uppsala kyrka, detta har framgått i ett antal av de källor jag studerat (Bonnier 1991:108, Alkarp & Price 2005:263, Brink & Price 2012:250). Men Lindqvist egen källa som skulle bidragit med denna information har jag ännu inte lyckats hitta.

2.3.2. Ann-Catrin Bonnier

Under 1990-talets inledning skriver medeltidsforskaren Ann-Catrin Bonnier vid Stockholms Universitet, ett kapitel i boken *Kyrka och socken i medeltida Sverige*, där det tydligt framgår hur hon delar samma syn som Harald Wideen, gällande Sune Lindqvists första tolkning av de stolphål han hittat under kyrkan i Gamla Uppsala. Bonnier påstår även hon att dessa stolphål snarare utgör resterna av en träkyrka (Bonnier 1991:86,108). Bonnier påpekar även hur Adam av Bremens tempelskildring talat till fantasin under flera århundraden, och hur denna skildring genom Sune Lindqvist kopplats till Gamla Uppsala och platsen för kyrkan. Men ingen hade tidigare ifrågasatt Lindqvists urval av stolphål, då det visar sig att de kulturlager som hittades under kyrkan var allt mer komplicerade än vad man tidigare trott, då det i själva verket funnits fler stolphål än de som Lindqvist valde att rekonstruera Adam av Bremens tempel från. Men att Lindqvist själv senare medgav att stolphålen i själva verket inte kunnat ingå i 1000-tals templet är inget som trängt in i det allmänna medvetandet, påpekar Bonnier (Bonnier 1991:108).

2.3.3. Henrik Janson

Det mest kritiska, och även mest kontroversiella, synsätt på den tyske krönikören och hans tempelskildring står Henrik Janson för. Janson, som är universitetslektor vid Göteborgs Universitet, hade redan 1996 publicerat sina tankar kring debatten men offentliggjorde först år 1998 sin doktorsavhandling, *Templum Nobilissimum: Adam av Bremen, Uppsalatemplet och konfliktlinjerna i Europa kring år 1075*, där han ingående redogjorde för sina synpunkter gällande den bakomliggande anledningen till varför Adam av Bremen beskrev Uppsala på det sättet han gjorde, samt varför texten nedskrevs överhuvudtaget (Janson 1996:131,133,138,1998:30f,328,2000:86). Janson påpekar först och främst att för att man ska göra en bedömning av en skriftlig källa, måste man utgå ifrån den faktiska situationen vilken denna text är skapad i, vilket forskare tidigare har bortsett från. Förståelsen av en källas utsagor är beroende av uppfattningen av upphovsmannens relation till samtiden (Janson 1996:132).

”En källtext avspeglar alltid sin upphovsmans samtid och härigenom förser den oss med instrument med vilka vi bör genomlysna alla utsagor som vi vill använda för att komma åt beskrivna objekt” (Janson 1996:132).

Janson menar att svaret på denna fråga gällande varför Adam av Bremen skrev sin text, skulle kunna förtydliga tolkningen av det hedniska templet i Uppsala, samt det religiösa livet i Skandinavien under vikingatiden. Jansons hypotes är därmed att Adam av Bremen skrev sin *Gesta* som ett resultat av den dåvarande klyftan i den samtida kyrkliga konflikten, mellan Kejsare Henrik IV och ärkebiskop Liemar å ena sidan, samt påve Gregorius VII å andra sidan. Det vill säga att Janson föreslår att Adam av Bremens verk i själva verket var en enda stor missionskampanj å Hamburg- Bremenkyrkans vägnar, samt att det som Adam av Bremen beskriver som ett ”tempel” i själva verket skulle vara en metafor för en kristen kyrka kopplad till påve Gregorius VII (Janson 1996:131,135, Alkarp 1997:157, Janson 1998:30f,42,328,335, 2000:86,88, Alkarp & Price 2005:263).

Janson påpekar att det inte hittats några arkeologiska belägg för det tempel Adam av Bremen beskriver, och att detta faktum därmed lett somliga forskare att påstå att templet legat på en annan plats. Detta menar Janson är osannolikt då det finns starka argument som talar mot ett sådant antagande. Om templet skulle funnits, menar Janson, så hade detta varit placerat på, eller nära inpå,

platsen för den dåvarande domkyrkan, nuvarande sockenkyrkan i Gamla Uppsala (Janson 1996:152f, 1998:21, Sawyer 2001:215). Janson hänvisar till det faktum att koret av stenkyrkan som ligger i Gamla Uppsala idag är så pass stort så att det redan vid uppförandet var tänkt att denna kyrka skulle bli en domkyrka. Detta i kombination med att den sluttande markytan på platsen inte kan ha setts som optimal för placeringen av en stor stenkyrka, vid olika tillfällen jämnats ut med tjocka fyllnadslager, tyder på platsens enorma religiösa betydelse (Janson 1996:152f, 1998:21). De imponerande gravhögarna som pryder landskapet stöder också påståendet om att denna plats har haft en enorm betydelse under tusentals år. Dessa variabler konstaterar, enligt Janson, att detta är platsen för det som Adam av Bremen beskriver som sitt religiösa och politiska centrum *Ubsola* (Janson 1998:21).

Men åter igen påpekar Janson hur det inte finns några oberoende arkeologiska stöd för det som Adam av Bremen beskriver som ett hedniskt tempel, ej heller finns det några skriftliga källor som kan bekräfta templet eller kultens existens. Han menar att om det skulle ha föregått sådana blodiga människooffer så sent som på 1070-talet som Adam av Bremen beskriver, borde detta ha satt djupa avtryck i samtiden och därmed rapporterats i andra litterära källor (Janson 1996:152f, 1998:21,24f).

Janson hänvisar till nästa argument i form av över tusen resta runstenar inom Upplandsområdet, vilka, enligt Janson, helt motsäger Adam av Bremens återgivande av en samexistens av kristna och hedningar. Han påpekar hur ingen av dessa stenar utmärker sig för att vara av hednisk karaktär, och att detta därmed betyder att resningen av runstenar i området under denna period uteslutande var en kristen sed (Janson 1998:22f, 2000:85). Han hänvisar även till Sven B. F. Janssons påstående om att dessa runstenar inte stödjer någon hypotes om en religionsstrid, utan snarare tyder på en viss religiös stabilitet inom området. Men samtidigt påpekar Janson att man inte i helhet kan utesluta att det funnits människor inom detta område som samtidigt har försökt bygga sin identitet på en icke kristen grund (Janson 1998:22f).

Utifrån detta påstående, att området skulle varit exklusivt kristet vid denna tid, menar Janson att man skulle kunna gå ytterligare ett steg längre, och inte bara ifrågasätta Adam av Bremens tempelskildring, utan även ifrågasätta själva kulturen. Men Janson erkänner samtidigt att ett sådant ifrågasättande skulle bidra med markanta konsekvenser. Han menar att ifrågasättandet av Adam av Bremens kult helt skulle omvända vår syn på den fornnordiska religionen och dess betydelse, då *Gestan* är den enda och mest framstående källan vi känner till om fornnordisk kult (Janson 1998:23, 2000:85).

Janson utvecklar sitt resonemang gällande Adam av Bremens text och hänvisar till hur forskare ofta bortförklarar de felaktigheter, konstiga detaljer och så kallade missuppfattningar i *Gestan* som resultatet av att Adam av Bremen baserat sin text på andrahandsberättelser från en plats han själv aldrig besökt. Detta menar Janson är en orimlig förklaring då Magister Adam snarare haft goda möjligheter att vara välinformerad gällande området (Janson 1996:153f, 1998:41f,328, Alkarp 2014:19). Som tidigare nämnts skall Adam av Bremen utgått ifrån tre olika ögonvittnesutsagor när han skrev sin text, Kung Sven Estridson av Danmark, biskop Adalvard den yngre av Sigtuna samt ett okänt kristet vittne. Adam av Bremen påpekar själv hur Kung Sven haft mycket goda kunskaper om området då han vistats där under tolv år i krigstjänst, och man bör ej heller betvivla att Sigtunabiskopen haft mycket sämre kunskap om Ubsola, då denna plats ”låg endast en dagsresa från Sictona”, och då troligen biskopen besökt denna plats (Janson 1996:153f, 1998:39f). Det framgår även i Adam av Bremens text hur Sigtunabiskopen i samklang med en biskop från Skåne ville bränna ner templet i Ubsola (Janson 1996:154, 1998:40,272,334).

Därmed kan man konstaterar Janson att risken för att Adam av Bremen skulle varit felinformerad är mycket liten, och samtidigt är därför chansen större att krönikören snarare med vilje falsifierat och omformat den information han fått för att upphöja Hamburgkyrkans och det tyska imperiets ära inom den samtida politiska konflikten (Janson 1996:153f,156,163,167, 1998:41f,44f,328). Utöver detta antagande menar Janson att det är uppenbart att Adam av Bremen i övrigt varit involverad i den förfalskningsverksamhet som tog plats i Bremen vid denna period (Janson 1996:155, 1998:43). Detta faktum stöds av de ord författaren skriver i prologen av sitt verk, till mannen han dedikerade hela *Gestan*, ärkebiskop Liemar. Adam av Bremen beskriver där hur han påstår sig veta; "[...]att han inte skulle komma att vara av direkt avsaknad av vissa motståndare som skulle säga att han skrivit lögnen och falsier, liksom fria fantasier och drömsyner" (Janson 1998:43). Det gjordes nu tydligt att Adam av Bremen i helhet stöttade Kejsare Henrik IV, och därmed sin ärkebiskop Liemar, som själv var en central figur inom denna konflikt (Janson 1996:131,146, 1998:42,329,333, 2000:86f).

I övrigt påpekar Janson hur det i Adam av Bremens beskrivningar gällande templet och den hedniska kulten genomgår flera tydligt kristna motiv. Exempelvis hävdar han hur Adam av Bremen beskriver den hedniska religionsutövningen som demondyrkan, där gudarna Tor, Oden och Frej i själva verket symboliserar tre av de sju dödssynderna, högmod, vrede och vällust. Även guldets som templet var klätt i skall ha haft en "girighetens stämpel", och detta menar Janson, skall enligt Adam av Bremen symbolisera den girighet som förde bort folket från den sanna kristna tron och det tyska imperiet. (Janson 1996:167, 1998:268f,272,294,333f, 2000:86f). Dessutom framgår det inom denna kyrkliga konflikt, hur ärkebiskop Liemar och Henrik IV bland annat beskriver Gregorius VII som "antikrist". Janson frågar sig då om detta kan betyda att Uppsalatemplet och kulten, som enligt Adam av Bremen var aktiv där, i själva verket var en metafor för den kyrka som kopplas till påve Gregorius VII (Janson 1996:145,151,176, 1998:335, 2000:86,88).

Utifrån dessa argument påstår Janson att Adam av Bremens tempelskildring och kultskildring speglar en mycket viktig konflikt. En konflikt som däremot inte behandlar spänningarna mellan hedendom och kristendom, ej heller mellan romersk eller germansk rätt, utan snarare en intressekonflikt mellan romersk stadskultur och det tidigmedeltida europeiska lantliga samhället. Janson menar att Adam av Bremens text är ett tidigt tecken på denna konflikt (Janson 1998:319f,335).

"Den information som Adam lägger fram stödjer ofta tanken om att det fanns ett kristet samhälle som hade sitt viktigaste kultcentrum i Uppsala. Så länge som Adam inte tolkas bokstavligt, och om hans 'hedningar' inte tolkas som de som ännu inte döpts, utan snarare som de som avvikit från Adams tro, kan hans bild och skildring stärka denna tankebild. Till en viss grad kan de märkliga detaljerna i hans text beskriva svearnas kult, vilka även hade förnekat Adams Gud, men det verkar däremot som att det finns en djupare bakomliggande betydelse gömd i hans text."
(Janson 1998:334).

Janson menar alltså att Adam av Bremen inte velat behandla sin samtid öppet, men att det ändå är uppenbart att samtiden är ständigt närvarande i hans verk. Specifikt påpekar han hur Adam av Bremen säger hur det är "kyrkans nödläge som föranlett honom att skriva" (Janson 1996:163).

Just detta nödläge som Bremenkyrkan befann sig i, menar Janson, skulle vara det faktum att Kung Emund hade avvisat Bremenkyrkans försök till att lägga anspråk på Sverige. Detta beslut hade

uppmanats av Osmund, en man som hade gått utbildning i Bremens domskola och sedan förbigått ärkebiskopens protester för att bege sig till Rom för att bli ordinerad biskop. Janson hävdar att Osmund, enligt Adam av Bremen, hade nekats rätten att bli biskop, men detta hade inte hindrat honom från att utge sig själv som invigd ärkebiskop för trakterna kring Uppsala (Janson 1996:157). Var exakt i Sverige Osmund hade haft basen för sin verksamhet kan tyvärr inte avgöras med säkerhet, påpekar Janson, men Adam av Bremens framställning utpekar däremot Mälardalen som rätt läge, och därmed skulle detta kunna förklara varför Adam av Bremen beskriver Uppsala så som han gör (Janson 1996:158). Janson menar alltså att det är troligt att den religiösa organisationen som Bremenkyrkan slogs mot i Mälardalsområdet, kunde vara den kyrkliga organisationen som Osmund kontrollerade då han övertalade Kung Emund att avsätta biskop Liemar av Bremen, och därmed tillintetgöra Bremenkyrkans anspråk på Sverige (Janson 1998:334, 2000:85).

För att göra ett försök i att sammanfatta denna diskurs, kan man därför förenklat påstå att forskarna utifrån olika argument, på ett eller annat sätt, påstått att Adam av Bremens tempelskildring enbart varit en del av hans egen fantasi eller ett litterärt verk. Och att man därmed inte bör tolka *Gestan* bokstavligt (Wideen 1951:127, Aarbøger 1965:119, Bonnier 1991:86, Janson, 1998:31,42, Bonnier 2000:42). Till skillnad från den föregående diskursen har man även under denna diskurs nu tydligt använt sig utav ett källkritiskt perspektiv i förhållande till Adam av Bremen och hans verk. Dessutom påstår man nu under denna period att det tempel som beskrivs i Adam av Bremens verk i själva verket är en kyrka (Wideen 1951:130f, Bonnier 1991:108, Janson 1996:178, 1998:335, 2000:88, Alkarp 2014:21).

2.4. Diskurs 3: *Gestan är en värdefull källa som bör tolkas med försiktighet*

2.4.1. Anders Hultgård

Inom denna diskurs framgår en tydlig kritik mot Jansons påståenden. En av forskarna som framför sina åsikter kring Adam av Bremen och hans *Gesta* är religionshistorikern Anders Hultgård från Uppsala Universitet. Hultgård, liksom sina föregångare, poängterar hur Adam av Bremens skildring är allmänt sedd som den viktigaste skriftliga källan som behandlar förkristen kult i det dåtida Sverige (Hultgård 1996:36, 1997:9f). Han nämner även hur forskare ofta sett Adam av Bremens text som fullt sanningsenlig då detta verk bygger på olika ögonvittnesutsagor. Men trots allt, påpekar Hultgård, hade ju faktiskt Adam av Bremen aldrig själv varit i Uppsala (Hultgård 1997:10f).

Hultgård nämner även det faktum att Adam av Bremens beteckning av byggnaden i Uppsala som ett ”tempel” med största sannolikhet är felöversatt. Men samtidigt menar författaren att trots att Adam av Bremens skildring är baserad på rykten, och att man inte kan lita på alla detaljer, bör man inte helt avvisa hela texten som fantasier (Hultgård 1997,11f, Alkarp 1997:157). Hultgård påstår samtidigt att Uppsalaskildringen är skriven utifrån en modell av klassiska genrer, och det är därför sådana märkliga väsen som cykloper och amazoner, vilka enligt de antika etnograferna fanns längst upp i norr, dyker upp igen hos den tyske krönikören (Hultgård 1997:12). Hultgård menar att det även finns en möjlighet att Adam av Bremen funnit inspiration i bibelns skildring av Solomons tempel (Hultgård 1997:17).

Fortsättningsvis förklarar Hultgård hur Adam av Bremens tillvägagångssätt troligen sett ut. Han menar att de insamlade uppgifterna skulle sällas och redigeras, och då samtalen med vittnena mest troligt hölls på folkspråket skulle dessa uppgifter också översättas till latin. Hela denna process

väljer Hultgård att kalla ”från ögonvittnesskildring till retorik”. Och i denna slutgiltiga form av Adam av Bremens verk finns även hans egna värderingar och synsätt, som en kristen kyrkoman, inarbetade (Hultgård 1996:25, 1997:16, Alkarp 1997:155f).

Ett argument för hur Hultgård påvisar en viss felaktighet i Adam av Bremens text är hur troligen ögonvittnena berättat för Adam av Bremen om en slags hednisk kultbyggnad, vilket de kanske benämnt som ett hov eller en stor hall (Hultgård 1996:28,30, 1997:18). Men trots detta har Adam av Bremen använt sig utav termen *templum*, vilket i sin tur suddar ut den betydelskillnad mellan de fornnordiska beteckningarna på de olika varianter av kultbyggnader och kultplatser som existerat (Hultgård 1997:18).

Hultgård hänvisar till en arkeologisk upptäckt som gjordes år 1984 under Frösö kyrka i Jämtland. I det vikingatida kulturlagret man hittat under golvet av kyrkans kor, hittades en mängd olika sorters djurben liggandes runt en förmultnad björkstubbe. Dessa ben, som bestod av 60% vilda djur tolkades inte som rester av matavfall, utan tycks snarare ha haft en annan funktion. Utifrån detta fynd är det inte svårt att leda tankarna mot de offerritualer som Adam av Bremen bland annat beskriver i sitt verk (Hultgård 1997:33, Näsström 2002:112f). Hultgård menar därmed att;

”Det är alltså troligt att bakom Adams något förvirrade uppgift om huvudena och kropparna i Uppsalakulten döljer sig det i andra sammanhang välbelagda bruket av att överlämna huvudena som direkt offergåva till gudomen genom upphängning och deponering i en helig lund.”(Hultgård, 1997:36).

Hultgård avslutar därmed med sina slutsatser kring Adam av Bremens skildring, och menar att om man bortser från den retoriska apparaten och en del missuppfattningar i Adam av Bremens text, finner man däri en värdefull religionshistorisk källa. Han fortsätter med att tilldela en viss kritik mot Jansons påståenden, och menar att det inte finns någon anledning att betvivla att Adam av Bremen inte hade haft avsikten att skildra den förkristna offerkulten i Uppsala, och menar att med undantag för en del detaljer som rör kulten i sig, så bär Magister Adams skildring trovärdighetens prägel (Hultgård 1997:42f).

2.4.2. Ann-Sofie Gräslund

Ann-Sofie Gräslund, professor i arkeologi vid Uppsala Universitet, bidrar med ett mer rakt synsätt gällande Adam av Bremens tempelskildring. Gräslund spenderar inte mycket tid med att diskutera de flera tidigare tolkningar som gjorts utifrån Magister Adams skildring och de stolphål som hittats under den nuvarande kyrkan i Gamla Uppsala. Snarare påpekar hon hur en kritisk analys av de stolphål Sune Lindqvist hittat, helt har kunnat avvisa alla rekonstruktioner och tolkningar gjorda utifrån dessa (Gräslund 1997:101,104, 2000:63).

Hon menar att fokus snarare bör riktas mot en då nyligen genomförd arkeologisk utgrävning (från år 1988), som utfördes på Kungsgårdsplanen norr om kyrkan. Här hittade man spåren efter en stor hallbyggnad från vikingatiden (Gräslund 1997:101, 2000:65, Ljungkvist 2000:163). Spåren efter denna byggnad utgjordes av flertalet stolphål och diverse stenkonstruktioner, och man uppskattar detta långhus eller denna hallbyggnad ha varit tio meter brett och sextio meter långt. En kol-14 datering kunde placera denna byggnad mellan folkvandringstid och tidig vikingatid (Gräslund 1997:101,106, 2000:65). Hon menar även att eftersom att allt tyder på att den yngre järnålderns kult, i form av blotmåltider, ägde rum i stormännens hallbyggnader, kan det kanske ha varit i just

denna enorma byggnad som kulthandlingarna ägde rum i Gamla Uppsala. Just denna exakta byggnad kan inte kopplas i helhet till Adam av Bremens ögonvittens tid, då det tydligt framgår från en senare karta hur detta var platsen för ett antal gravhögar (Gräslund 1992:132f,134, 1997:108, 2000:65, Brink & Price 2012:249). Däremot påpekar Gräslund hur denna byggnad brann ner, och att det troligen byggdes en ny hallbyggnad någon annanstans inom området. Gräslund föreslår att platsen för denna nya byggnad skulle kunna vara där kyrkan ligger idag (Gräslund 1997:108, 2000:65, Ljungkvist & Frölund 2015:20). Gräslund hänvisar till de likheter mellan dessa ovannämnda arkeologiska fynd och en plats i Mære i Norge, där man hittade spår efter ett stort långhus under den medeltida kyrkan, innehållande ett antal guldgubbar. Hon menar att det kanske på samma sätt skulle kunna ha funnits en sådan regal hallbyggnad under den nuvarande kyrkan i Gamla Uppsala. Kanske hade Adam av Bremen rätt när han beskrev ”templet” som *triclinium*, vilket kan översättas till hallbyggnad (Gräslund 1992:131, 2000:67, Holtmark 2001:27, Carlsson m.fl. 2010:35). I övrigt påstår Gräslund att kunskaper om denna hallbyggnad man hittat norr om kyrkan kan ha nått Adam av Bremen genom hans vittnen, och därmed ha inspirerat hans berättelse om Uppsalatemplet (Gräslund 1997:101, Brink & Price 2012:250).

Gällande den delen av Adam av Bremens tempelskildring som berättar om hur templet var klätt i guld, förklarar Gräslund detta med att åtminstone delar av hallbyggnader har påvisats varit prydda i guld. Som stöd för detta hänvisar hon till en hallbyggnad från yngre romersk järnålder som man hittat på den rika Danska centralplatsen Gudme på Fyn. Här har man påträffat förstelnade klumpar av smält guld som runnit ner i stolphålen av hallbyggnaden. Detta skulle kunna tolkas som att stolparna varit gulddrydda, och att guldet vid en kraftig brand då skulle ha smält och runnit ner i stolphålen (Gräslund 1997:108f, 2000:66).

Gräslund nämner slutligen även en fosfatkarta som gjordes år 1969 av riksantikvarieämbetet, vilken visar höga värden i anslutning till bland annat Kungsgårdsplatån, kyrkan, östhögen samt mellanhögen. Efter disposition av organiskt avfall koncentreras fosfat i marken, vilket brukar tyda på mänsklig aktivitet på platsen. Boplatser har normalt höga sådana värden, vilket skulle kunna förklara de koncentrationer som fanns kring kyrkan och Kungsgårdsplatån. Men däremot kan man inte koppla de förhöjda värdena i anslutning till östhögen och mellanhögen till någon känd bosättning. Därmed skulle en lockande tolkning kunna vara att den offerlund som Adam av Bremen beskriver i sin Uppsalaskildring har legat där. Men Gräslund poängterar samtidigt att även andra förklaringar är tänkbara (Gräslund 1997:111).

2.4.3. Olof Sundqvist

Sista forskaren inom denna slutliga diskurs är religionshistorikern Olof Sundqvist från Stockholms Universitet. Sundqvist har under 2000-talet engagerat sig i debatten via diverse olika källor, så som artiklar i *Fornvännen*, kapitel ur diverse böcker samt via sin avhandling *Freyr's offspring: Rulers and religion in ancient Svea society*, samt sitt projekt *An Arena for Higher Powers: ceremonial Buildings and Religious Strategies for Rulership in Late Iron Age Scandinavia*. Den absolut skarpaste kritiken mot Jansons hypoteser kommer främst från Sundqvist. Sundqvist hänvisar till Jansons huvudargument, vilket huvudsakligen bygger på att Upplandsområdet i själva verket skulle vara helt kristet under den tid då Adam av Bremen skrev sitt verk. Detta påstående stödjer Janson med argument utifrån de kristna runstenarna omkring platsen. Sundqvist menar att denna teori är felaktig (Carlsson m.fl. 2010:34, Sundqvist 2002:112). Sundqvist poängterar snarare hur runinskrifter med kristna motiv främst dyker upp i de södra delarna av Uppland under samtiden för Adam av Bremens nedtecknande av *Gestan*. I norr, öst och väst fanns det under denna tid endast

några enstaka runinskrifter med kristna motiv (Sundqvist 2002:112, 2015:115f). Sundqvist hänvisar därefter till en undersökning utförd av Ann-Sofie Gräslund, där hon undersökte spridningsmönstret av dessa runstenar och deras koppling till lantliga distrikt och gravplatser. Utifrån denna undersökning kunde man konstatera att syftet bakom resningen av korsmarkerade runstenar var att helga hedniska gravplatser så att kristna också skulle kunna begravas där. I norra delen av Uppland kunde man se hur fler runstenar var kopplade till gravplatser från yngre järnålder, i motsats till de södra delarna av området. Detta tyder alltså på att hedniska gravplatser användes under en längre tid i norra Uppland. Kristendomen tog sig alltså gradvis in i samhället söderifrån. Man har även kunnat se hur det i södra Uppland där dessa runstenar restes även byggdes kyrkor, samtidigt som man i norr fortsatte att använda de hedniska begravningsriterna (Sundqvist 2002:112, 2015:118f). Därför menar Sundqvist att seden av att resa kristna runstenar i Uppland, åtminstone under den senare delen av perioden, kan tolkas som en missionskampanj riktad från ärkebiskopen av Sigtuna. Resningen av runstenarna upphörde någon gång under 1120-1130 talet, samtida med när kristendomen tog över centrala delarna av Uppland, det var även vid denna tid som biskopssätet flyttades från Sigtuna till Uppsala (Sundqvist 2002:113, Näsström 2002:112).

Ett problem med Jansons teori som Sundqvist pekar ut, är att Janson bortsett från att reflektera över ifall runstenarna faktiskt restes i Gamla Uppsala eller ej. Det är möjligt att stenarna under ett senare skede flyttades dit, kanske när den första kyrkan byggdes. Sundqvist hävdar till skillnad från Janson, att många av runstenarna som finns i området innehåller element från både kristendomen och hedendomen. Och informationen från dessa inskrifter harmoniserar faktiskt med Adam av Bremens skildring, snarare än bortförklarar den. Detta då, enligt Adam av Bremen, hedningar och kristna levde sida vid sida i Sverige under mitten av 1100-talet (Sundqvist 2002:114). Adam av Bremen beskriver en del av offerfesten i Uppsala; ”Alla måste närvara, de som redan var kristna var tvungna att köpa sig fria från högtiden”(Sundqvist 2002:114, 2015:115f).

Somliga menar att denna ilska och irritation som domskolemagistern visar utifrån denna beskrivning, tyder på att hans skildring är korrekt, att dessa människor faktiskt levde sida vid sida under 1070-talet i Sverige. Sundqvist påstår därmed att Adam av Bremens beskrivning i kombination med de okända ursprungliga platserna för runstenarna inom Uppsala-området bevisar att Jansons kritik mot domskolemagistern baseras på felaktiga antaganden (Sundqvist 2002:115). Han påstår samtidigt att dessa källor även stödjer idén om att kristendomens framfart i norra Uppland snarare skulle ha hejdats av den hedniska kulturen i Uppsala, åtminstone fram till mitten av 1100-talet (Sundqvist 2002:115, 2015:110).

Sundqvists förklaring till hur kristendomen spred sig inom Uppland är att de forntida nobla familjerna av Uppsala, med stöd hos de fattigare bönderna av norra delarna av området, troligen använt sig utav den hedniska tron och kulturen som ett slags ankare för deras politiska makt i samhället. Småhövdingar och rikare bönder i södra Uppland, å andra sidan, hade vunnit sin rikedom på sina plundringståg, och samtidigt stött på kristendomen på sina resor. Dessa människor reste därför kristna runstenar, och några av dem kanske till och med hade tillhört det kristna samhället i Sigtuna (Sundqvist 2002:115).

Sundqvist hänvisar till ytterligare stöd för att Sverige skulle blivit kristet först senare, i form av några äldre skriftliga källor vilka bekräftar detta påstående. Gregorius VII skrev till exempel ett brev till *visigothorum gloriosus regibus* år 1081 att han ”glädjes av att höra att deras folk äntligen hade konverterat till den kristna kyrkan” (Sundqvist 2002:115f). Sundqvist anser däremot att det bör påpekas att *visigothorum gloriosus regibus* kanske i detta sammanhang endast betyder ”härskarna av

Västergötland och Östergötland”, och att detta då endast innebär att det är just dessa områden som blivit kristnade. I ett sjuttio år yngre påvebrev adresserat till Kung Sverker, berömmar även påven Anastasius IV en viss Nicolas Breakspear för att han hade ”vidgat den kristna kyrkans gränser, och fört svearna från mörker till ljus, från död till liv.” Detta brev påstår därmed att Sverige ännu inte var kristet år 1150 (Sundqvist 2002:116).

Det faktum att vi saknar detaljerad information gällande hedningarnas attityder mot de kristna, och vice versa, är inget nytt påpekar Sundqvist, samtidigt som han hänvisar till forskning som nyligen bevisat att kristnandet var en långsam process utan några spår efter påtvingad konvertering. När det översta samhällsskiktet av centrala Uppland konverterade till denna nya religionen under senare delen av 1100-talet, anammade troligen de lägre stående samhällsskikten denna omvändning (Sundqvist 2002:117). Runstenarna från denna övergångsperiod reflekterar förmodligen en situation där kristna och hedningar levde sida vid sida. Men trots att denna övergångsperiod med största sannolikhet inte var en våldsam tid, bör det ha funnits en viss andel spänning mellan de olika religionsutövarna, just med tanke på Adam av Bremens påstående som nämndes ovan (Sundqvist 2002:117).

Sundqvist kommenterar även hur somliga forskare på sistone ”attackerat” Adam av Bremens Uppsalaskildring, då man påstått att vissa detaljer i denna skildring inte bör tolkas som autentiska. Men detta betyder inte att hela Adam av Bremens text bör avvisas som en enda fantasifull berättelse, menar Sundqvist. Han fortsätter att redogöra för hur *Gestan* vanligtvis betraktats som en pålitlig källa när det kommer till beskrivningar av Uppsala under 1100-talet, samt hur forskare tidigare sett denna text som autentisk då den baserats på vittnesmålen av Sven Estridson och Adalvard den yngre (Sundqvist 2002:117f, 2015:113, 2017:167). Samt hur somliga senare påpekat hur Adam av Bremens berättelse är baserad på hörsägen, och att man därför inte bör tolka denna källa och dess detaljer så bokstavligt. Dessa forskare har dessutom en tendens att hävda att Adam av Bremens text snarare är baserad på bibliska och antika texter. I detta sammanhang framgår det bland annat hur Sundqvist till viss del delar åsikten som Anders Hultgård presenterade tidigare, om hur Adam av Bremens text är en litterär process (Sundqvist 2002:118)

Därefter redogör Sundqvist kort för Jansons teorier och synpunkter angående Adam av Bremens Uppsalaskildring, vilket enligt Sundqvist är de mest radikala kritiken av Adam av Bremens text. Sundqvist förklarar hur Janson helt avfärdar kulten av de tre hedniska gudarna Tor, Oden och Frej. Samtidigt som Janson lyfter fram flera konstiga detaljer ur Adam av Bremens berättelse, så som guldkedjan, nummer nio, och nummer sjuttio två, vilka tydligen skall ha varit, enligt Adam av Bremen, väsentliga i de hedniska ritualerna, men enligt Janson var dessa snarare kristna symboler. Det finns många konstigheter i Jansons teori, påpekar Sundqvist (Sundqvist 2002:119, 2015:114,115, 2017:167).

Sundqvist avvisar därmed de resonemang Janson kommer med för att stödja sina argument. Bland annat hävdar Sundqvist att det är osannolikt att kung Emund fanns i Uppsala tillsammans med biskop Osmund under 1050-talet (Sundqvist 2002:119). Sundqvist medger att det finns en enda text som föreslår detta, *Landamäri*, men denna text är mycket otillförlitlig, då man däri exempelvis hävdar att Kung Emund och Kung Sven Tveskägg satt vid tronen under samma tid, fast att Tveskägg dog fyrtio år innan Emund kom till tronen (Sundqvist 2002:119f). Ej heller kan runsten som Janson hänvisar till användas som belägg för hans teorier. Denna runsten ska tydligen innehålla orden ”då satt Emund” men det framgår inte någonstans om det faktiskt var Kung Emund som omnämndes, eller var någonstans denne Emund faktiskt härskade. Biskopen Osmund är inte heller

relaterad till Uppsala i några andra källor. Därmed påstår Sundqvist att Jansons teori om att Adam av Bremens ”tempel” i själva verket skulle vara en kyrka, drar han helt ur luften (Sundqvist 2002:120).

Det framgår därefter hur Sundqvist menar att problemet med den tidigare forskningen kring Adam av Bremen och hans tempelskildring, är att tidigare forskare och arkeologer såg denna skildring som en byggnad som enbart hade använts i kultsammanhang, och fokuserade därmed på att hitta spåren efter en sådan typ av byggnad i närheten av högarna och kyrkan i Gamla Uppsala. Men nu börjar forskare påstå att det som Adam av Bremen beskriver i själva verket är en hallbyggnad, där rituella högtider och rituella dryckesseder tagit plats (Sundqvist 2002:120, Alkarp 2004:138). Vissa delar av Adam av Bremens skildring argumenterar för att det är just en sådan byggnad som han beskriver i sitt verk. I några sammanhang användes begreppet *triclinium* för att beskriva rummet där gudabilderna fanns, detta betyder ”matsal” eller ”ett rum för ceremoniella festmåltider”. Detta argument stöds av att forskningen nyligen bevisat att det hölls ceremoniella dryckesseder och festmåltider i en typ av ”matsal” under den förkristna skandinaviska kultutövningen. Sundqvist påpekar även hur Adam av Bremen använde sig utav begreppet *libo* (libare) i samband med offren i Uppsala, detta begrepp översätts till ”to pour a libation of” eller ”att utföra ett dryckesoffer” (Sundqvist 2002:120f, Carlsson m.fl. 2010:35). Sådana byggnader eller rum där gudabilderna kan ha förvarats lär ha existerat i östra Skandinavien under vikingatiden. Det är även troligt att germanska folk hade någon typ av hus eller byggnad där gudarna dyrkades, om inte separata sådana, så åtminstone en del av den mångfunktionella hallbyggnaden. Sundqvist frågar sig därmed om Adam av Bremens tempel kanske var just en sådan hallbyggnad (Sundqvist 2002:121f).

Det finns arkeologiska belägg för sådana typer av hallbyggnader i Uppsala (Sundqvist 2000:38f, 2002:121, 2018:43f). Det har bland annat föreslagits att en sådan hallbyggnad har legat under den nuvarande kyrkan i Gamla Uppsala. Detta har man på senare tid hävdade utifrån de stolphål Sune Lindqvist hittat under kyrkan vid sin utgrävning år 1926. Rester efter en sådan hallbyggnad har även hittats på en av de två kungsplåtarna norr om kyrkan. Denna byggnad lär ha varit fyrtio meter lång, och kan dateras tillbaka till 700-800-talen, då den i sitt slutskede sedan brändes ner. Man byggde därefter aldrig upp en liknade byggnad på samma plats igen (Sundqvist 2002:121).

Dessa arkeologiska fynd i kombination med diverse skriftliga källor stödjer därmed teorin om att det fanns hallbyggnader i Uppsala med rituella användningsområden. Adam av Bremens tempelskildring kan däremot ej bekräftas av några inhemska skriftliga källor, trots att dessa källor ofta nämner liknande hallbyggnader. Ett exempel på detta är bland andra ur Yngligasagan; ”Frej reste ett stort hov vid Uppsala och gjorde detta sitt hövdingaboende.” (Sundqvist 2002:121). Ordet hov här betyder troligen hall, eller hallbyggnad, men det skulle samtidigt även kunna betyda fristad. Därmed hävdar även Sundqvist att det är just en sådan typ av multifunktionell hallbyggnad som ligger gömd bakom Adam av Bremens *templum* (Sundqvist 2002:121).

I en senare källa (från 2017) menar Sundqvist att de mytologiska referenserna i Adam av Bremens text, vilka somliga forskare hänvisar till när de menar att *Gestan* är ett litterärt verk, snarare speglar en slags kultisk verklighet (Sundqvist 2017:163,167). Det vill säga att templet, trädet och brunnen troligen kunde ha placerats på ett sådant specifikt sätt för att med vilje ”påminna” om det mytologiska landskapet. Detta ”mönster” eller denna ”modell” skulle därmed inte vara något unikt för just Uppsala, då samma praktik kan tydas i andra områden i Skandinavien och även på den europeiska kontinenten (Sundqvist 2017:167). Sundqvist menar att dessa kosmologiska referenser i Uppsala skulle haft en enorm betydelse för lokala regenter, då dessa skulle ha använt sig utav

mytologiska traditioner om den gudomliga världen för att erhålla sin makt. Ett exempel som han hänvisar till är bland andra Ynglingaätten, vilka ansåg sig själva vara ättlingarna efter guden Frej (Sundqvist 2017:167f).

Gällande just Adam av Bremens beskrivning av hur Ubsolatemplet var klätt med guld och prytt med en guldkedja, samt hur gudarna blickades däri, menar Sundqvist att denna beskrivning följer just en sådan modell av de mytologiska förhållandena. Till exempel gör han nu jämförelser med hur Snorri beskriver en hallbyggnad i *Gylfaginning*, vars namn var *Glaðsheimr*, vilken var klädd helt i guld. Denna byggnad ger intrycket av att vara identisk med det gyllene *Valhall* som nämns i den poetiska eddan *Grímnismál* (Alkarp 1997:158,160, 2004:138, Sundqvist 2015:217, 2017:170f). Sundqvist menar att man ser flera likheter mellan Eddorna och Adam av Bremens verk, i bland annat hur tempelbyggnaderna eller hallbyggnaderna beskrivs storleksmässigt, samt hur dessa byggnader alla var synliga på långt håll och även hur det fanns "säten" till gudarna där i. Sundqvist menar att Adam av Bremen troligen inte med vilje försökte beskriva en byggnad som enbart användes vid gudsdyrkan och rituella handlingar (Sundqvist 2015:266f, 2017:171).

Åter igen hänvisar Sundqvist till hur det möjligen skulle kunna gömma sig en stor multifunktionell hallbyggnad bakom Adam av Bremens term *templum*. En sådan byggnad som påminner om *Valhall*. Detta har även påverkat hur man tyder ordvalet *triclinium*, som användes av Adam av Bremen när han beskrev rummet där gudabilderna fanns (Carlsson m.fl. 2010:35, Sundqvist 2017:171). Även nu påpekar Sundqvist att användningen av termen *libo*, för tankarna till att dyrkan av gudarna i denna "matsal" (*triclinium*) skulle vara relaterat till en dryckessed. Han menar att användningen av *libo* och *triclinium* i Adam av Bremens *Gesta* ytterligare återkopplar till beskrivningarna av *Valhall*, och de ceremoniella måltiderna och dryckessederna som hölls där för fallna mänskliga krigare (Sundqvist 2017:171).

Även här hänvisar Sundqvist till hur det har hittats arkeologiska belägg för sådana hallbyggnader som kan kopplas till denna kultiska modell. Lindqvists stolphål under kyrkan kommer på tal, samt de rester av en stor hallbyggnad man hittade under sent 1980-tal på en av Kungsplåtarna norr om kyrkan, vilket pekar på hur just denna byggnad varit synlig från långt håll (Sundqvist 2015:209f, 2017:172). Nya undersökningar av denna hallbyggnad under 2011 visar på att denna byggnad var närmre femtio meter lång, samt att den brändes ner runt år 800 (Ljungkvist & Frölund 2015:14,16,19, Sundqvist 2017:172). Detta betyder alltså att denna byggnad inte kan vara den som Adam av Bremen beskriver i sin text. Precis som Gräslund, antar Sundqvist att berättelser om denna, troligen spektakulära hallbyggnad, kanske har färdats via informanter till Adam av Bremen och utifrån dessa berättelser blev han inspirerad att skriva sin skildring (Sundqvist 2017:172).

Åter igen framgår det hur man nyligen konstaterat inom forskningen att sådana hallbyggnader hade haft mångfunktionella användningsområden under järnåldern, däribland rituella och religiösa funktioner. Ibland kunde även dessa byggnader finnas på platser med betydelsefulla platsnamn, som exempelvis Helgö ("heliga ön") i Uppland och Gudme ("gudarnas hem") i Danmark (Ljungkvist 2000:160, Brink & Price 2012:217, Sundqvist 2017:172). Dessutom stödjer arkeologiska belägg att dessa byggnader ibland har varit klädda med guld, här hänvisar även Sundqvist till hur man hittat smält guld vid utgrävningar av hallbyggnaden på Gudme. Denna hallbyggnad har man uppskattat varit femtio meter lång och därmed mest troligt synlig på långt avstånd. Hallbyggnaden på Helgö var däremot högst tjugo meter lång, men då denna var placerad uppe på en plåtå, likt hallbyggnaden i Uppsala, var även denna troligen synlig från långa avstånd. Sundqvist menar därför

att det verkar ha varit ett mönster, att sådana hallbyggnader i Skandinavien vanligtvis skulle vara placerade på liknande utmärkande platser i landskapet (Sundqvist 2017:172).

Utöver detta påstår även Sundqvist att man skulle kunna hävda att suveräniteten av dessa byggnader därmed var både förstärkt och förstärkt av deras spektakulära storlek, dekorationer och arkitektur. En sådan upphöjd placering i kombination med en enorm storlek, vilket garanterade att byggnaderna skulle vara väl synliga i landskapet, verkade ha varit associerat med ideologiska element taget ur kopplingen med den gudomliga och mytologiska världen (Sundqvist 2015:209f, 2017:172f). De flesta av dessa drag som Sundqvist nyligen diskuterat gällande sådana hallbyggnader hittas ofta i beskrivningarna av mytologiska byggnader så som *Valhall* ur *Grímnismál*. Kanske, menar Sundqvist, att dessa återkommande drag och överensstämmelserna kan tyda på ett idealt förhållande eller en modell man kan ha strävat efter gällande hur dessa ceremoniella byggnader skall ha varit uppbyggda och uppmålade. Sundqvists teori är därmed att man kanske har utgått ifrån denna modell när man reste hallbyggnaden i Uppsala, liksom andra sådana kultbyggnader i Skandinavien under järnåldern (Sundqvist 2015:217f, 2017:173).

Sundqvist menar därmed att Adam av Bremens beskrivning av Uppsala inte kan bli avvisad som en oanvändbar fantasifull källa, då trots bristen av arkeologiska belegg, finns det bevis från andra skriftliga källor och komparativa material som stödjer Adam av Bremens berättelse. Det faktum att kultbyggnader ofta verkar följa en viss modell, i hur de är synliga från långa avstånd samt hur sådana byggnader upprepade gånger har hittats i kombination med signifikanta träd och brunnar eller sjöar och träsk, föreslår nu Sundqvist att denna sammansättningen reflekterar en typ av en kultisk modell (Sawyer 2001:202,205 Sundqvist 2015:114, 2017:181f).

Som en sammanfattning för denna slutliga diskurs kan man därmed säga att man nu under denna period, efter nyligen upptäckta arkeologiska material, tolkar Adam av Bremens tempelbyggnad som en multifunktionell hallbyggnad. Det görs även tydligt att man under denna diskurs har en mer öppen attityd mot äldre skriftliga källor jämfört med under diskurs två. Här ser man nu sådana källor som värdefulla och användbara, så länge dessa tolkas med en viss försiktighet (Gräslund 1992:133, Hultgård 1996:20,30, 1997:12,18,42f, Gräslund 1997:101,106, 2000:65,67, Sundqvist: 2000:38, 2002:120, 2015:114, 2017:163,171, 2018:43).

3. Diskussion och slutsatser

I figuren som jag placerat nedan som bilaga 1, illustreras de kopplingar jag gjort inom denna debatt i helhet under min analys. För att försöka förtydliga de mönster som upptäcktes ingår det i denna figur en redogörelse för de tre olika diskurserna, de inkluderade forskarna, deras åsikter och syn på Adam av Bremens tempelskildring, forskarnas akademiska rötter, vilka typer av texter som skrivits, samt de generella metodologiska och teoretiska synsätt som genomsyrar de respektive diskurserna, och slutligen vilka händelser eller handlingar som influerat dessa diskurser. Några av dessa variabler ingår i Faircloughs verktyg för att utföra en diskursanalys, hans tredimensionella modell. Exempel på de variabler som ingår där är bland annat; vilka typer av källor som skrivits, hur dessa tolkats av andra forskare, samt de handlingar, händelser eller influenser som påverkat en specifik diskurs. Utifrån Faircloughs tredimensionella modell vill jag därmed diskutera den diskursanalys jag utfört.

Dimension 1: *text*

Första punkten i Faircloughs tredimensionella modell är *text*. Han definierar denna, som nämns ovan, som tal, skrift, bild eller en blandning av både språkliga och visuella medel, Med andra ord kan man alltså fråga sig; vilken typ av text eller källa har författarna producerat?

Under alla tre dimensioner har forskarna skrivit diverse artiklar, som alla blivit publicerade i samma tidskrifter, *Fornvännen* och *TOR*. *Fornvännen* är Sveriges äldsta och främsta antikvariska tidskrift, och utges av Kungliga Vitterhetsakademien i Stockholm. Något som skiljer sig i denna dimension mellan de tre olika diskurserna är däremot variationen samt tillväxten av de olika typer av källor som publicerats inom ämnet. Under diskurs ett (1920-1950-talen) fanns det endast ett fåtal källor att tillgå, hela fyra stycken, och tre av dessa var artiklar publicerade i just *Fornvännen*. Dessa artiklar innehöll ett fåtal olika illustrationer av de tempelrekonstruktioner forskarna argumenterade för. Den sista källan från denna diskurs var en kort bok på cirka trettio sidor. Som påpekats tidigare, publicerades tyvärr aldrig någon officiell rapport av Professor Lindqvist över den arkeologiska utgrävningen som utfördes under Gamla Uppsala kyrka år 1926. Om en sådan rapport hade publicerats hade det möjligen kunnat existera allt fler källor från denna period, då övriga forskare hade haft mer konkreta fakta att utgå ifrån till sina egna verk. En slutlig sak jag vill påpeka gällande de källor som fanns att tillgå under denna period, så skall det ha funnits ett fåtal kortare populärvetenskapliga texter vari Lindqvist beskrev sina gjorda fynd från 1926, men dessa texter fanns ingenstans att hitta.

Under diskurs två (1950-1990-talen) ökade antalet publicerade källor. Från denna period hittade jag relevanta källor i form av sju kapitel ur olika antologier, en doktorsavhandling och en artikel. Från diskurs tre (2000-2019) ser man ytterligare en tillväxt i källmaterialet. Från denna period har jag haft tretton olika källor att använda mig utav. Åtta kapitel ur diverse antologier, en avhandling, en bok och tre artiklar. Ett tydligt mönster som man därmed kan utläsa utifrån denna redogörelse är hur allt fler forskare från diverse olika vetenskapsgrenar, med tidens gång, bidrar till diskussionen genom en växande mängd källor och källtyper.

Somliga av dessa källor använder även bilder och illustrationer av olika slag. Vanligtvis är det samma illustrationer man stöter på genom de olika diskurserna, skillnaden ligger snarare i hur dessa bilder används. Under diskurs ett används bilder som illustrerar de tempelrekonstruktionsförslag som de olika forskarna (Lindqvist och Gellerstedt) argumenterade för. De båda inkluderade ”ritningar” över hur de själva trodde att Adam av Bremens tempel hade sett ut en gång i tiden. Och för att stötta samt stärka deras argument och hypoteser kunde man även se hur andra bilder av exempelvis stavkyrkor eller djurhuvudornament användes för att ytterligare förtydliga och förstärka respektive författares bild av sin tempelrekonstruktion. Men i senare diskurser ser man snarare hur forskare använder sig av de bilder som illustrerar tempelrekonstruktionerna, för att snarare hänvisa till hur debatten kretsade runt denna frågan förr i tiden. Utöver dessa bilder innehåller även majoriteten av källorna genom alla diskurser utdrag ur Adam av Bremens *Gesta*.

För att återkoppla till figuren som nämns ovan (se bilaga 1), tycks det i nuläget finnas en koppling till de involverade forskarnas akademiska rötter och deras åsikter kring Adam av Bremen och hans tempelskildring. Inom diskurs ett har man främst sina akademiska rötter kopplade till Uppsala (Lindqvist och Palm) och Stockholm (Gellerstedt), samt även den mest positiva inriktningen till Adam av Bremens tempelskildring. De forskare som ingår i diskurs två, det vill säga de som har

den mest kritiska inställningen till tempelskildringen, har sina akademiska rötter huvudsakligen vid Göteborgs Universitet (Wideen och Janson), men även till Stockholm (Bonnier). Slutligen inom diskurs tre, då man återkopplar en del till synsättet inom diskurs ett, har man även här sina akademiska rötter spridda mellan Stockholms Universitet (Sundqvist) och Uppsala Universitet (Hultgård och Gräslund). En intressant poäng att lyfta fram här, är hur debatten under perioden 1950 och 1960-talen verkar röra sig internationellt ut till både Danmark (Olsen) och Norge (Bugge). Kanske skulle man kunna konstatera en viss koppling mellan den positiva hållningen till denna tempelskildring och den lokala kopplingen forskarna har till platsen? Det tycks uppenbara sig att forskare med närmre lokala kopplingar till Uppsala, har en tendens att vara allt mer positivt inställda till tempelskildringen, till skillnad från de forskare som har sina akademiska och lokala kopplingar längre från platsen.

Utöver detta verkar det inte som att man inom de olika källtyperna framhåvt en viss typ av argument, det vill säga att inget argument tycks tas upp och diskuteras enbart i exempelvis vetenskapliga artiklar, eller i avhandlingar. En sak man skulle kunna påstå är däremot att argumentationskedjorna snarare är en aning mer detaljerade eller utvecklade i avhandlingarna i jämförelse med artiklarna. Men detta skulle enkelt kunna förklaras utifrån längden av själva verken. En artikel är uppenbart mycket kortare än en avhandling, och får därmed inte plats med lika komplexa och utgrenade argumentationskedjor.

Vad gäller språkbruket inom denna debatt har jag lagt märke till en del intressanta saker. Jag lade märke till hur samtliga forskare talade om sina teorier och argument på ett sätt som fick dessa att framstå som adekvata och som de rätta teorierna för problemställningarna. Detta blev först tydligt när jag insåg att efter jag läst allt relevant källmaterial för respektive diskurs, fann jag att jag själv accepterade varje diskurs eller varje forskares argument och teorier inom debatten. Helt enkelt skulle man kunna beskriva detta som att varje forskare målade upp sina argument och hypoteser på ett så övertalade sätt, genom att exempelvis framhäva, eller bortse från, diverse detaljer från Adam av Bremens verk, för att stärka sina egna argument. Det är just på grund av detta som det är viktigt att utföra en diskursanalys, så man kan sätta sig in i hela debatten, och inte bara falla för en forskares eller en diskurs argument. Om man utför en diskursanalys och spårar alla argumentkedjor bakåt, kan man undvika att acceptera och använda felaktig eller felöversatt information, och därmed istället skaffa sig sina egna åsikter och tankar kring ämnet.

En annan intressant detalj som dök upp under min analys var hur orden tempel, kyrka och hallbyggnad alla använts på olika sätt inom de olika diskurserna. Inom diskurs ett används ordet tempel med en säkerhet och garanti att det skulle vara just ett tempel som hittats under Gamla Uppsala kyrka. Senare i diskurs två ser vi snarare hur detta ord används på nästan ett arrogant sätt och ersätts slutligen istället av ordet kyrka. En liknande trend dyker även upp i diskurs tre, där forskarna åter igen genom sin kritik mot föregående diskurs behandlar begreppet kyrka på ett liknande nedlåtande vis. Detta tolkar jag som ett ytterligare sätt att måla sina respektive teorier och påståenden som mest överlägsna. En mycket intressant sak att ta upp i detta sammanhanget är just hur, trots denna ”ordlek” (i brist på bättre benämning), forskare inom samtliga diskurser har kommenterat möjligheten om att denna omdiskuterade byggnad skulle kunna ha haft formen av en hallbyggnad. Lindqvist, Gellerstedt, Janson, Hultgård, Gräslund och Sundqvist har alla mer eller mindre behandlat det faktum att byggnaden skulle kunna vara just en hallbyggnad, trots deras huvudsakliga teorier. Detta leder tankarna mot den parallellt pågående debatten kring just detta ämne ”Hall, tempel eller kyrka”.

Dimension 2: *Diskursiv praktik*

I sin andra dimension menar Fairclough att man bör fokusera på hur en författare eller forskare har skapat eller producerat sin text, samt hur de har konsumerat eller tolkat en annan text (i detta fallet, både Adam av Bremens *Gesta*, samt föregående forskares texter).

När det kommer till hur forskarna inom de olika diskurserna har konsumerat tidigare texter, i detta fallet främst Adam av Bremens verk, märker man tydligt hur man genom diskurs ett ser på framförallt *Gestan* med ett icke källkritiskt öga. Som nämnts ovan anser man att denna text är mycket tillförlitlig och sanningsenlig. Dessa forskare var så säkra på att Adam av Bremens tempelskildring var en sann beskrivning av Ubsolatemplet, så man tolkade det faktiska arkeologiska materialet som fanns att tillgå under denna diskursperiod utifrån Adam av Bremens *Gesta* som en modell eller mall.

Under diskurs två ser man snarare hur synsättet på både Adam av Bremens verk samt tidigare modern forskning blev ytterst källkritiskt. Detta påvisas av det faktum att man inom denna diskurs ser på Adam av Bremens skildring som en litterär konstruktion, vilken inte innehöll några faktiska beskrivningar av något ”tempel”. Under den senare perioden av denna diskurs (under 90-talet) påstod man hur denna Uppsalaskildring snarare var en missionskampanj för en viss kyrklig inriktning.

Genom diskurs tre kan vi fortfarande tyda en viss källkritisk syn på Adam av Bremens verk, samt äldre modern forskning, men inte samma extrema kritiska syn som under diskurs två. Under denna diskurs ser man snarare *Gestan* som en värdefull och användbar källa, som däremot bör tolkas med försiktighet. Man menar helt enkelt att man inte bör tolka alla detaljer inom denna text helt ordagrant. Kanske har detta mer moderna synsätt sin grund i att man nu istället tolkar Adam av Bremens verk utifrån det arkeologiska materialet, och inte tvärt om, så som man hade en tendens att göra under diskurs ett. Synsättet som genomsyrar denna tredje diskurs skulle man nästan förenklat kunna beskriva som en kombination av de två föregående diskursernas attityder gentemot Adam av Bremens verk.

Vad gäller själva produktionen av texterna av de olika diskurserna, ser vi här ytterligare ett intressant mönster som förstärker hur diskurs ett och tre åter igen efterliknar varandra. Båda dessa diskurser tycks producera sina verk utifrån ett källpluralistiskt tillvägagångssätt. Detta innebär i korta drag att man använder sig utav flera olika källor när man producerar sin text (Myrdal 2007:495). Under diskurs ett använder man sig utav både Adam av Bremens verk som väsentlig källa, samt återkopplar man till andra arkeologiska källor, som Arkonatemplet på Rügen, och jämför dessa med Uppsalatemplet.

Under diskurs två däremot påstår man snarare att det inte finns några som helst arkeologiska belägg för det Adam av Bremen beskriver som ”Uppsalatemplet”. Därför utgår man främst från textkällor när man producerar egna verk inom denna diskurs. De runstenar som diskuteras av Janson under sent 1990-tal, skulle kunna ses som ett gränsfall gällande om dessa bör klassas som textkällor eller arkeologiska belägg. Men utifrån hur Janson använt sig av dessa (hänvisar till inskrifter för att stödja sin hypotes) vill jag därför inom detta sammanhang klassa dessa som textkällor.

Slutligen för att återkoppla till diskurs tre, har man precis som under diskurs ett producerat sina texter utifrån både textkällor, som bland annat Adam av Bremens text och de Isländska sagorna,

samt arkeologiskt material. Forskarna hänvisade nu till jämförelser mellan byggnaden i Uppsala och liknade beskrivningar av andra hallbyggnader så som under Frösö kyrka i Jämtland, samt byggnaderna på Helgö och Gudme. För att åter igen kommentera de runstenar som även under diskurs tre använts i skapandet av författarnas verk, kan man i detta fallet klassa dessa som både textkällor, då Sundqvist bortförklarar Jansons hänvisning till en viss inskrift, och arkeologiskt material då dessa runstenar använts i en spridningsanalys av Gräslund.

Utifrån denna redogörelse vill jag därmed poängtera denna ”återkoppling” man gör i diskurs tre till de synsätt och tillvägagångssätt man använt sig utav inom den första diskursen. Detta mönster kan man även se i forskningen kring de Isländska sagorna, här tyder man ett liknade mönster i forskares attityder mot dessa källors trovärdighet och användbarhet (se Lönnroth 1994).

Gällande själva produktionen av texterna, har det även varit mycket intressant att lägga märke till hur de olika forskarna kan utnyttja samma källor, som i detta fallet Adam av Bremens text, och verkligen endast lyfta fram och förtydliga specifika punkter från denna text för att framställa sin hypotes som trovärdig, eller snarare för att bekräfta denna. Andra detaljer inom samma källa som inte stödjer sitt resonemang, eller snarare bortförklarar detta, kan man samtidigt undvika att ta upp i sin forskning.

Dimension 3: *Social praktik*

Denna slutgiltiga dimension definierar Fairclough som en typ av handling inom ramen för en verksamhet, han menar att de ovanstående dimensionerna *text* och *diskursiv praktik*, ingår i denna bredare *sociala praktiken*. Man skulle också i detta fall enkelt kunna förklara det som en händelse eller en handling som inträffar, vilken påverkar hur dessa olika diskurser utvecklas.

Inom diskurs ett är det inte helt oväntat Sune Lindqvists arkeologiska utgrävningar under kyrkan i Gamla Uppsala, samt de tempelrekonstruktioner han konstruerade, som främst har påverkat och influerat denna diskursens utveckling. Sedan Lindqvist gjorde sin upptäckt år 1926, har man därefter även inom den senare forskningen associerat honom med både Adam av Bremens tempelskildring och Gamla Uppsala kyrka.

Under perioden för diskurs två är det inte längre något materiellt som påverkar denna diskurs. Snarare skulle man kunna beskriva dessa nya variabler som vetenskapliga influenser. Denna diskursens utveckling speglar nämligen de nya processuella tankarna och kritiken mot den kulturhistoriska arkeologin, vilka infördes under mitten av 1900-talet. Den senare delen av denna diskurs påverkades följaktligen av den post-processuella arkeologins införande under 1980 och 1990-talen. Det tycks även som om man under denna diskurs anammat Professor Jörgen Weibulls källkritiska idéer inom den akademiska forskningen. Denna Weibull-skola, som lanserades år 1913 (Myrdal 2007:495), är troligtvis anledningen till att man börjat se de äldre skriftliga källorna, som bland annat de Isländska sagorna och Adam av Bremens *Gesta*, med ett källkritiskt synsätt. En intressant anmärkning att göra här inom diskurs två är det glapp som tycks råda inom forskningen mellan 1960-talet och 1990-talet. Kanske skulle man kunna förklara detta avbrott med att Wideens forskning blev så vida spridd och accepterad så man generellt inom forskningen ansåg att det inte skulle löna sig att arbeta vidare med frågan just då.

Slutligen inom diskurs tre blev det åter igen upptäckten av materiell kultur som hade effekt på perioden. Som tidigare har påpekats, fann man under sent 1980-tal spåren efter stora hallbyggnader

norr om Gamla Uppsala kyrka. Dessa arkeologiska belägg tycks undgå forskarna i diskurs två, liksom hur Weibull-skolans källkritiska tillvägagångssätt undgick forskarna inom diskurs ett. Det faktum att dessa arkeologiska bevismaterial inte användes inom diskurs två skulle kunna förklaras genom det faktum att man under denna diskurs endast tycks ha använt textmaterial inför konstruktionen av sina verk. Den mer intressanta händelsen som med stor sannolikhet har påverkat denna tredje diskurs är upptäckten av kulthuset i Uppåkra under tidigt 2000-tal. Tidigare var det ett känt faktum att det inte fanns några sådana kultiska byggnader i Skandinavien (Gräslund 1992:130), men nu hade detta påstående ändrats. Kanske har detta inspirerat forskare att återbesöka de synsätt man hade inom diskurs ett? Gällande denna parallella tolkningen kring Uppåkrahuset, hänvisade de involverade forskarna till liknande arkeologiska exempel som byggnationerna i Märe samt Arkona. Inom denna debatt påpekar man även hur Adam av Bremens skildring inte bidrar till några direkta ledtrådar till hur Ubsolatemplet faktiskt såg ut, men att man utifrån stolphålen under Gamla Uppsala kyrka tolkat denna byggnad som en rektangulär tempelbyggnad (Lindqvist), eller alternativt resterna efter en regal hallbyggnad (Larsson & Lenntorp 2004:31f). Detta tolkar jag därmed som att tolkningen av byggnaden i Uppåkra än idag kanske inte är helt komplett, likt hur debatten kring utseende och funktion av Uppsalatemplet inte heller är avgjord. Återigen får vi här se en inblick i den parallellt pågående debatten gällande begreppen "hall, tempel, kyrka" (se XXX).

För att återkoppla till den sociala praktiken, kan vi nu se likheterna eller förlängningen av det mönster vi tidigare kunnat skymta, hur forskningen under diskurs tre gång på gång återbesöker de attityder och tillvägagångssätt som genomsyrade diskurs ett.

4. Slutord

Slutligen kan man därmed ställa sig frågan; varför det är så väsentligt att utföra en diskursanalys? Vad ger det oss? Vad kan en sådan analys bidra med?

Inom en debatt som denna, en mycket omdiskuterad och långdragen sådan, blir forskningen lätt väldigt yvig och spretig. Man skulle nästan, väldigt förenklat, kunna likna denna diskurs eller debatt med viskleken. Som vi säkert alla känner till, går denna lek ut på att deltagarna förmedlar en fras eller en mening genom att visa denna till personen sittandes bredvid, för att denna person därefter skall förmedla vidare denna fras till nästa person, och så upprepas detta tills frasen slutligen nått den sista personen i denna kedja, och sannolikt har nu den ursprungliga meningen förändrats till en helt annorlunda sådan. Denna förändring har troligen under lekens gång, vid ett eller flera tillfällen genom denna "kommunikationskedja" fallit offer för diverse missförstånd, då förmedlingen av en text eller en muntlig fras, sällan uppfattas ordagrant av den nästkommande personen inom denna kedja. Poängen med denna uppenbart förenklade liknelsen är inte att antyda att forskningen *medvetet* förvrängs med tiden. Utan snarare är denna liknelse ett försök att måla upp den generella bilden jag fick över forskningen och debatten inom detta ämne.

Som ett exempel och ytterligare förtydligande på detta hänvisar jag till hur jag ovan kort redogör för hur mitt synsätt på Adam av Bremen och hans tempelskildring ändrades allt eftersom jag hade läst färdigt varje textkälla. Jag vill poängtera hur det inte var först efter jag hade läst alla källor till denna kandidatuppsats som jag först kunde skaffa mig en översiktlig bild över ämnet och denna rådande diskussion, samt var det även då jag kunde skaffa mig min egen uppfattning och dra mina egna slutsatser utifrån ett färdiglagt pussel, eller en komplett bild.

Efter att jag hade spåret dessa resonemangskedjor eller argumentkedjor inom debatten tillbaka till deras ursprungliga källor, kunde jag slutligen förskaffa mina egna synsätt och teorier gällande ämnet. Precis som kommunikationskedjorna i viskleken kan dessa resonemangskedjor eller tankekedjor som forskare bidrar med inom debatten, innehålla diverse omedvetna missförstånd och felöversättningar, men det är inte först efter man spåret dessa tillbaka till ursprungskällorna som man förstår vilka dessa missförstånd är, och därmed kan förstå hur man ska undvika dessa.

Det faktum att Ann-Catrin Bonnier hänvisar till hur Sune Lindqvists förändrade åsikt gällande stolphålen under Gamla Uppsala kyrka, aldrig trängt in i det allmänna medvetandet (Bonnier 1991:108), är ett bra exempel på hur man inte alltid återkopplat till den ursprungliga källan, och därmed undgått en del viktig information.

Med detta vill jag därmed återkoppla till den ovanstående frågan; ”Varför är det väsentligt att utföra en diskursanalys?” Som förhoppningsvis framgår här ovan är det viktigt att analysera de resonemangskedjor forskare bidragit med genom tiderna när de debatterat och argumenterat över ett ämne, för att få en så klar och tydlig bild utav denna diskussion och det ämne denna behandlar, för att slutligen, när man själv drar sina slutsatser gällande diskussionen, har minimerat eller helt exkluderat de möjliga missförstånd som kan dyka upp inom dessa resonemangskedjor.

5. Sammanfattning

Adam av Bremens mytomspunna tempelskildring har varit ämne för diskussion och tolkning över flera århundraden sedan den först nedtecknades år 1075. Adam av Bremen var en domskolemagister från Bamberg, men stationerad i Bremen. I sitt verk beskrev han nordanlanden och folken som bodde där, men den mest kända delen av detta verk skildrar just svearnas vantro och det guldbeklädda tempel som kopplas till denna förkristna kult. Det var först under 1600-talet som detta ämne tog sig in i den svenska forskningen då Gamla Uppsala kyrka först blev utsatt för antikvariska studier. Efter denna tid var det först under 1920-talet som debatten kring Adam av Bremens tempelskildring åter väcktes till liv, då professor Sune Lindqvist fick möjligheten att utföra arkeologiska undersökningar under kyrkan i Gamla Uppsala, och hävdade då att de stolphål han hade hittat i själva verket var spåren efter Adam av Bremens hednatempel. Denna utgrävning, och de slutsatser Lindqvist drog utifrån denna, kom även att agera bränsle för den moderna tidens debatt kring detta ämne.

Syftet med denna kandidatuppsats är därmed att undersöka debatten kring Adam av Bremens tempelskildring inom senmodern arkeologisk och religionsarkeologisk forskning för att se hur forskarna över tid har förhållit sig till frågan om skildringens trovärdighet och sanningshalt. Syftet är även att undersöka de huvudsakliga ståndpunkterna och dess argument inom denna debatt. Jag frågar mig därmed vilka argument som framförs som bevis för respektive synsätt eller diskurs inom denna debatt, samt vilket bevismaterial inom arkeologiska och litterära källor som presenteras för att stödja dessa olika diskursers argument och synsätt.

Trots att Adam av Bremens tempelskildring hade varit väl omdiskuterad sedan denne nedskrevs, var det först under 1600-talet då detta ämne tog sig in i den svenska forskningen, då Gamla Uppsala kyrka först blev utsatt för antikvariska studier. Det var först nu man fastslog att just Gamla Uppsala var det verkliga läget för Uppsalatemplet. Under de första arkeologiska undersökningarna som utfördes runt Gamla Uppsala kyrka hittades bland annat kol, aska samt rester av smält ädelmetall. I

samband med denna utgrävning hävdade man även att resterna efter Uppsalatemplet hade hittats i form av väggrunden till kyrkans torn. Denna hypotes bortförklarades däremot under 1800-talet.

Den teori och metod som använts för denna kandidatuppsats är Norman Faircloughs tappning av kritisk diskursanalys. Fairclough menar att man ska fokusera på främst två saker när man utför en diskursanalys. Den kommunikativa händelsen, det vill säga vilken typ av källa det är man producerar eller konsumerar, samt diskursordningen, vilket innebär en kombination av de olika typer av källor som används, publiceras och tolkas inom en viss verksamhet, exempelvis en akademisk institution. Ett användbart verktyg att utnyttja när man gör en sådan analys är även Faircloughs tredimensionella modell, vari man separat analyserar tre olika nivåer av diskurs, diskursiv praktik, social praktik och text. De material jag kommer att använda mig utav är relevant forskning från modern tid som gick att hitta och få tag på inom tidsbegränsningen för denna uppsats. Detta material har jag sökt fram via diverse litteraturkataloger. Genom denna litteratursökning har jag försökt få tillgång till så många olika typer av vetenskapliga texter som möjligt då det är viktigt för denna uppsats att fånga upp så många olika typer av vetenskapliga synsätt inom debatten som möjligt. De avgränsningar som gjorts gällande materialet är främst motiverade utifrån tidsramen för arbetet.

Som en inledning till analysen presenterar jag först de utdrag ur Adam av Bremens *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* som forskarna jag hänvisar till har inkluderat i sina verk. Sune Lindqvist, Thede Palm och Nils Gellerstedt, utgör tillsammans det jag har valt att kalla diskurs ett i min analys. Inom denna diskurs (1923-1952), handlar främst debatten kring Adam av Bremens Uppsalaskildring om hur templet hade sett ut, snarare än om det faktiskt hade existerat eller ej. Detta beror mest troligt på att forskarna inom denna diskurs såg på *Gestan* som en till största delen tillförlitlig och sanningsenlig källa innehållande faktiska uppgifter. Den första kritiken mot tankarna inom diskurs ett förespråkades främst av Harald Wideen, tillsammans med Ann-Cristin Bonnier, samt Henrik Janson. Inom diskurs två (1951-2000) har man snarare ett mycket kritiskt synsätt på Adam av Bremen och hans *Gesta*, då man inom denna diskurs hävdar att tempelskildringen snarare är ett litterärt verk, och att det ”tempel” som beskrivs mest troligt är en kyrka. Inom den tredje och sista diskursen (2000-2019) ser man nu snarare på *Gestan* som ett verk som, efter att ha tolkats med en viss försiktighet, kan vara användbart och givande. Denna diskurs utgörs främst av Olof Sundqvist, samt Ann-Sofie Gräslund och Anders Hultgård.

För att underlätta för läsaren presenteras det tidigt i diskussionsavsnittet en figur i ett ”mind-map-format” (se bilaga 1), för att förtydliga de mönster och kopplingar mellan de olika forskarna, deras akademiska rötter, hypoteser och synsätt inom denna debatt. Genom de tre diskurserna kan man se hur både antalet källor samt antalet olika källtyper tydligt ökat. Genom de tre diskurserna har de använda illustrationerna återanvänts i olika syften. I övrigt har även samtliga källor inkluderat utdrag ur Adam av Bremens verk. Det tycks förekomma ett mönster i hur forskarna resonerar kring Adam av Bremens text och var dessa har sina akademiska kopplingar. När man analyserar hur forskarna inom dessa tre diskurser har producerat sina texter kan man tyda hur samtliga forskare inom diskurs ett och tre producerat samt skapat sina verk utifrån ett källpluralistiskt tillvägagångssätt, till skillnad från hur man inom diskurs två enbart utgått från ett källkritiskt tillvägagångssätt. Vad gäller hur forskarna har konsumerat och tolkat tidigare källor, ser man tydligt den kritiska inriktningen mot *Gestan* inom diskurs två, men åter igen följer diskurs ett och tre i stort sätt samma spår då man inom dessa diskurser snarare ser *Gestan* som en användbar historisk källa. De influenser som påverkat de olika diskurserna är huvudsakligen professor Lindqvists utgrävningar från år 1926, vilka främst påverkat diskurs ett, men även nästkommande diskurser.

Under diskurs två är de största påverkningarna den källkritiska Weibull-skolan, samt de processuella och post-processuella tankegångarna. Slutligen inom diskurs tre kan man tyda hur arkeologiska upptäckter, så som resterna av en hallbyggnad i Gamla Uppsala, samt upptäckten av kulthuset i Uppåkra, påverkat denna diskurs.

Varför är det då så användbart och väsentligt att utföra en diskursanalys? I de fall då ett ämne är så vida omdiskuterat kan chansen vara stor att man stöter på felöversatt eller misstolkad information. Denna misstolkade informationen kan till och med ibland ha blivit helt accepterad som ren fakta inom ett visst diskursområde. För att undvika att använda sig utav felaktig eller missförstådd information i sin egen forskning, bör man därmed utföra en diskursanalys för att utesluta vilken av den tillgängliga informationen som möjligen är felaktig. Detta kan man göra genom att spåra tillbaka de tankemönster eller resonemangskedjor som forskarna inom de olika diskurserna bidrar med. Genom att analysera dessa resonemangskedjor med hjälp av de variabler som Faircloughs tredimensionella modell bidrar med, kan man därmed få en egen överblick av materialet och debatten kring ämnet, för att veta hur man undviker att falla offer för den felaktiga informationen och för att slutligen kunna dra sina egna slutsatser kring frågan.

6. Referenslista

Templet i Uppsala (1965) *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* vol. 1965 Köpenhamn: i kommission hos Herm. H. J. Lynge & Son. s.116-166

Adam av Bremen (1076). *Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*. 1984. Översatt av Samfundet Pro Fide et Christianismo samt Proprius förlag. Stockholm: Proprius.

Alkarp, M. (1997). Källan, lunden och templet : Adam av Bremens Uppsalaskildring i ny belysning. *Fornvännen* 92:3/4, s.155-161.

Alkarp, M. (2004) Bilden av det förflutna – det hedniska Uppsala tar form. I Nilsén, A. (red.) (2004) *Uppsala - då, nu och i framtiden*. Uppsala : Föreningen Vårda Uppsala ss. 137-164

Alkarp, M. & Price, N. S. (2005). Tempel av guld eller kyrka av trä? : markradarundersökningar vid Gamla Uppsala kyrka. *Fornvännen* 2005(100):4, s. [261]-272

Alkarp, M. (2014) Templet på herrens berg. I Granberg, G. (red.) (2014). *Kyrkan i Gamla Uppsala: Från Katedral till Församlingskyrka*. Karlstad: Votum & Gullers Förlag, ss. 16-32.

Bonnier, A. C. (1991) Gamla Uppsala – från hednatempel till sockenkyrka I Ferm, O. (red.) (1991) *Kyrka och socken i medeltidens Sverige :en samling uppsatser av Roger Andersson*. Stockholm : Riksantikvarieämbetet ss. 81-111

Bonnier, A. C. (2000) From Pagan Temple to Parish Church I Friberg, G. (red.) (2000) *Myth, might and man: ten essays on Gamla Uppsala*. Stockholm : National Heritage Board ss. 41-46

Brink, S. & Price, N. (red.) (2012). *The Viking World*. London: Routledge.

Carlsson, R., Göthberg, H., Dahlbäck, G., Lovén, C. & Bengtsson, H. (red.) (2010). *Uppsala domkyrka: II. Domkyrkan i Gamla Uppsala. Nuvarande Domkyrkans Omgivningar*. Uppsala: Upplandsmuseet.

Fairclough, Norman (2003) *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London : Routledge

Gellerstedt, N. (1950). Hednatemplet i Gamla Uppsala. *Fornvännen* s. 193-219

Gellerstedt, N. (1952). Uppsala och Arkona. *Fornvännen* s. 21-57

Gräslund, A-S. (1992) Kultkontinuitet – myt eller verklighet? Om arkeologins möjligheter att belysa problemet. I Nilsson, B. (red.) (1992). *Kontinuitet i kult och tro från vikingatid till medeltid*. Uppsala: LUNNE BÖCKER.

Gräslund, A-S. (1997) Adams Uppsala – och arkeologins. I Hultgård, A. (red.) (1997). *Uppsalakulten och Adam av Bremen*. Falun: Bokförlaget Nya Doxa.

Gräslund, A-S. (2000) New Perspectives on an Old Problem: Uppsala and the Christianization of Sweden. I Armstrong, G. & Wood, I. N. (red.) (2000) *Christianizing peoples and converting individuals*. Turnhout : Brepols, cop. 2000 ss. 61-72

Holtmark, A. (2001). *Fornnordisk mytologi: Tro och myter under vikingatiden*, Lund: Studentlitteratur.

Hultgård, A. (1996) Fornskandinavisk kult – finns det skriftliga källor? I Engdahl, K. & Kaliff, A. (red.) (1996) Religion från stenålder till medeltid: Artiklar baserade på Religionsarkeologiska nätverksgruppens konferens på Lövestadsbruk den 1-3 december 1995. Linköping : Avd. för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet

Hultgård, A. (1997) Från ögonvittnesskildring till retorik: Adam av Bremens notiser om Uppsalakulten i religionshistorisk belysning. I Hultgård, A. (red.) (1997). *Uppsalakulten och Adam av Bremen*. Falun: Bokförlaget Nya Doxa.

Janson, H. (1996) Adam av Bremen, Gregorius VII och Uppsalatemplet. I Hultgård, A. (red.) (1997). *Uppsalakulten och Adam av Bremen*. Falun: Bokförlaget Nya Doxa.

Janson, H. (1998) *Templum Nobilissimum: Adam av Bremen, Uppsalatemplet och Konfliktlinjerna i Europa kring år 1075*. Göteborg: Historiska institutionen vid Göteborgs universitet.

Janson, H. (2000) Adam of Bremen and the onversion of Scandinavia. I Armstrong, G. & Wood, I. N. (red.) (2000) *Christianizing peoples and converting individuals*. Turnhout : Brepols, cop. 2000 ss. 83-88

Larsson, L. & Lenntorp, K-M. (2004) The Enigmatic House. I Larsson, L (red.) (2004) *Continuity for centuries : a ceremonial building and its context at Uppåkra, southern Sweden*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Lindqvist, S. (1923). Hednatemplet i Uppsala. *Fornvännen* 18, S.85-118
- Lindqvist, S. (1951a). Gamla Uppsala kyrka: bidrag till dess byggnadshistoria. *Fornvännen* 46, s. 219-250.
- Lindqvist, S. (1951b). Valhall – Colosseum eller Uppsalatemplet? *TOR* Vol 2. Pp. 61-103.
- Ljungkvist, J. (2000). Den förhistoriska bebyggelsen i Gamla Uppsala : preliminära tolkningar och omtolkningar av bebyggelseutveckling och organisation. *Fornvännen* 95:3, 145-163
- Ljungkvist, J. & Frölund, P. (2015). Gamla Uppsala – the emergence of a centre and a magnate complex. *Journal of Archaeology and Ancient History* : 2015:16, s.1-30.
- Lönnroth, L. (1994) Sagan som dikt och samhällsspegel: Aktuell forskning om fornisländsk litteratur. *Samlaren* 115 s.95-105
- Magnus, O. (1555). *On the Glorious Temple Devoted to the Nordic Gods* [fotografi].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Olaus_Magnus_-_On_the_Glorious_Temple_Devoted_to_the_Nordic_Gods.jpg [2019-11-20]
- Myrdal, J. (2007) Källpluralismen och dess inkluderande metodpaket. *Historisk Tidskrift* 127:3 s.495-504.
- Näsström, B-M. (2002) *Blot: tro och offer i det förkristna Norden*: Stockholm : Norstedt
- Palm, T. (1942) *Uppsalalunden och Uppsalatemplet*: Lund
- Sawyer, P. (red.) (2001) *The Oxford Illustrated History of The Vikings*. Oxford: Oxford University Press.
- Sundqvist, O. (2000) The Uppsala Cult I Friberg, G. (red.) (2000) *Myth, might and man: ten essays on Gamla Uppsala*. Stockholm : National Heritage Board ss. 37-40
- Sundqvist, O. (2002) *Freyr's offspring: Rulers and religion in ancient Svea society* Uppsala : Acta Universitatis Upsaliensis
- Sundqvist, O. (2015) *An Arena for Higher Powers: Ceremonial Buildings and Religious Strategies for Rulership in Late Iron Age Scandinavia*. Leiden: Brill
- Sundqvist, O. (2017) The Temple, the Tree and the Well: A Topos or Cosmic Symbolism at Cultic Sites in Pre-Christian Northern Europe? I Hermann, P., Mitchell, S. A., Schjöldt, J. P., Rose, A. J. (red.) (2017) *Old Norse Mythology – Comparative Perspectives*. Cambridge: The Milman Parry Collection of Oral Litterature, Harvard University.
- Sundqvist, O. (2018). Stolpmonumentet i det förkristna Gamla Uppsala
En markering av en processionsväg och/eller en rituell avgränsning?. DIN: tidsskrift for religion og kultur, Vol. 2, s. 25-50

Wideen, H. (1951). Till diskussionen om Uppsala hednatempel. *Fornvännen* s.127-131

Winther Jörgensen, M. & Phillips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

